Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MELCHIOR WATHELET
της 11ης Απριλίου 2018 [1]

Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-622/16 P έως C-624/16 P

Scuola Elementare Maria Montessori Srl
κατά
Ευρωπαϊκής Επιτροπής (C-622/16 P)
και
Ευρωπαϊκή Επιτροπή
κατά
Scuola Elementare Maria Montessori Srl (C-623/16 P)
και
Ευρωπαϊκή Επιτροπή
κατά

Pietro Ferracci (C-624/16 P)

«Αίτηση αναιρέσεως – Άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ – Παραδεκτό – Κανονιστική πράξη για την εφαρμογή της οποίας δεν απαιτούνται εκτελεστικά μέτρα – Ζήτημα αν η πράξη αφορά άμεσα τους προσφεύγοντες – Κρατικές ενισχύσεις – Καθεστώς ενισχύσεων οι οποίες χορηγήθηκαν από τις ιταλικές αρχές σε μη εμπορικές οντότητες που ασκούν ειδικές δραστηριότητες σε ορισμένους τομείς – Απαλλαγή από τον δημοτικό φόρο ακίνητης περιουσίας – Απόφαση με την οποία κηρύσσεται αδύνατη η ανάκτηση κρατικής ενισχύσεως μη συμβατής με την εσωτερική αγορά – Απόφαση με την οποία διαπιστώνεται ότι δεν συνιστά κρατική ενίσχυση καθεστώς απαλλαγής από τον δημοτικό φόρο ακίνητης περιουσίας το οποίο αφορά ακίνητα στα οποία μη εμπορικές οντότητες ασκούν μη οικονομικές δραστηριότητες – Προσφυγή ακυρώσεως που ασκήθηκε από δυνητικούς ανταγωνιστές»

I. Εισαγωγή

1. Με τις αιτήσεις αναιρέσεως που άσκησαν αντίστοιχα στις υποθέσεις C-622/16 P και C-623/16 P, η Scuola Elementare Maria Montessori Srl και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζητούν την αναίρεση της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484), με την οποία το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε ως αβάσιμη την προσφυγή που άσκησε η Scuola Elementare Maria Montessori με αίτημα την ακύρωση της αποφάσεως 2013/284/ΕΕ της Επιτροπής, της 19ης Δεκεμβρίου 2012, σχετικά με την κρατική ενίσχυση S.A. 20829 [C 26/2010, πρώην NN 43/2010 (πρώην CP 71/2006)] Καθεστώς απαλλαγής από τον δημοτικό φόρο ακίνητης περιουσίας για ακίνητα που χρησιμοποιούνται από μη εμπορικές οντότητες για ειδικούς σκοπούς που χορήγησε η Ιταλία [2] (στο εξής: επίδικη απόφαση). Με την αίτηση αναιρέσεως που άσκησε στην υπόθεση C-624/16 P, η

1 Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 ΕΕ 2013, L 166, σ. 24.

Επιτροπή ζητεί επίσης την αναίρεση της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Ferracci κατά Επιτροπής (T-219/13, EU:T:2016:485), με την οποία το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε ως αβάσιμη την προσφυγή του P. Ferracci με αίτημα την ακύρωση της ίδιας ως άνω αποφάσεως της Επιτροπής.

2. Το άρθρο 230 ΕΚ τροποποιήθηκε με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας. Με αυτήν προστέθηκε στο άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ μία τρίτη περίπτωση «η οποία καθιστά ηπιότερες τις προϋποθέσεις του παραδεκτού των προσφυγών ακυρώσεως που ασκούνται από φυσικά και νομικά πρόσωπα» [3]. Αυτός ήταν σε κάθε περίπτωση ο δεδηλωμένος σκοπός.

3. Συγκεκριμένα όμως, το Δικαστήριο, καίτοι αναγνώρισε ότι «η τροποποίηση του δικαιώματος προσφυγής των φυσικών και νομικών προσώπων, κατά το άρθρο 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, αποσκοπούσε στην παροχή στα πρόσωπα αυτά της δυνατότητας να ασκούν, *υπό ηπιότερες προϋποθέσεις*, προσφυγή ακυρώσεως κατά πράξεων γενικής ισχύος εξαιρουμένων των νομοθετικών πράξεων» [4], ερμήνευσε εντούτοις με πολύ περιοριστικό τρόπο καθεμία από τις προϋποθέσεις που τίθενται στο άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ.

4. Ειδικότερα, οι κανονιστικές πράξεις ορίστηκαν ως πράξεις γενικής ισχύος εξαιρουμένων των νομοθετικών πράξεων [5], η προϋπόθεση απουσίας εκτελεστικών μέτρων διαχωρίστηκε από την προϋπόθεση η πράξη να αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα [6] και ο «διεκπεραιωτικός χαρακτήρας» εθνικού μέτρου που μπορεί να ληφθεί σε συνέχεια πράξεως της Ένωσης δεν ασκεί επιρροή για τον χαρακτηρισμό ορισμένου μέτρου ως εκτελεστικού κατά την έννοια του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ [7].

5. Με την επιφύλαξη της αποφάσεως του Δικαστηρίου στις υποθέσεις Industrias Químicas del Vallés κατά Επιτροπής (C-244/16 P, EU:C:2018:177), και European Union Copper Task Force κατά Επιτροπής (C-384/16 P, EU:C:2018:176), η υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως παρέχει στο Δικαστήριο μια τελευταία δυνατότητα να προσδώσει στο άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ κάποια πρακτική αποτελεσματικότητα. Συγκεκριμένα, εάν και κρίνει απαράδεκτες τις προσφυγές στις υποθέσεις τις οποίες αφορούν οι υπό κρίση αιτήσεις αναιρέσεως, το Δικαστήριο θα επιβεβαιώσει τη «λιλιπούτεια» εμβέλεια της τροποποιήσεως που επέφερε η Συνθήκη της Λισσαβώνας στο άρθρο 263 ΣΛΕΕ (ή πρώην άρθρο 230 ΕΚ) [8].

3 Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 57).

4 Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 60)· η υπογράμμιση δική μου.

5 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψεις 60 και 61).

6 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, διάταξη της 14ης Ιουλίου 2015, Forgital Italy κατά Συμβουλίου (C-84/14 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:517, σκέψη 43).

7 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 28ης Απριλίου 2015, T & L Sugars και Sidul Açúcares κατά Επιτροπής (C-456/13 P, EU:C:2015:284, σκέψη 41), της 10ης Δεκεμβρίου 2015, Canon Europa κατά Επιτροπής (C-552/14 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:804, σκέψη 47), καθώς και Kyocera Mita Europe κατά Επιτροπής (C-553/14 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:805, σκέψη 46).

8 Με την επιφύλαξη της ερμηνείας του Γενικού Δικαστηρίου κατά την οποία τα μέτρα των οποίων η κανονιστική πράξη «[απαιτεί τη λήψη]» πρέπει να λαμβάνονται «κατά τη συνήθη πρακτική» (απόφαση της 14ης Ιανουαρίου 2016, Tilly-Sabco κατά Επιτροπής, T-397/13, EU:T:2016:8, σκέψη 43· βλ., επίσης, απόφαση της 14ης Ιανουαρίου 2016, Doux κατά Επιτροπής, T-434/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:7, σκέψη 44). Καίτοι διατυπώθηκε σε απόφαση κατά της οποίας ασκήθηκε αίτηση αναιρέσεως, η ευρύτερη αυτή ερμηνεία του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ δεν επικρίθηκε από την Επιτροπή ούτε απορρίφθηκε από το Δικαστήριο (βλ. απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Tilly-Sabco κατά Επιτροπής, C-183/16 P, EU:C:2017:704). Εντούτοις, «το προβλεπόμενο με το προαναφερθέν άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ κριτήριο, που εξαρτά το παραδεκτό προσφυγής ασκηθείσας από φυσικό ή νομικό πρόσωπο κατά αποφάσεως της οποίας δεν είναι ο αποδέκτης από την πλήρωση των προϋποθέσεων του παραδεκτού κατ' άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, συνιστά λόγο απαραδέκτου δημοσίας τάξεως, τον οποίο τα δικαιοδοτικά όργανα της Ένωσης μπορούν να εξετάζουν ανά πάσα στιγμή, ακόμη και αυτεπαγγέλτως» (απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Stichting Woonpunt κ.λπ. κατά Επιτροπής, C-132/12 P, EU:C:2014:100, σκέψη 45).

II. Το νομικό πλαίσιο

6. Κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [108 ΣΛΕΕ][9]:

«Σε περίπτωση αρνητικής απόφασης για υπόθεση παράνομων ενισχύσεων, η Επιτροπή αποφασίζει την εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την ανάκτηση της ενίσχυσης από τον δικαιούχο […]. Η Επιτροπή δεν απαιτεί ανάκτηση της ενίσχυσης εάν αυτό αντίκειται σε κάποια γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου.»

III. Το ιστορικό της διαφοράς

7. Το ιστορικό της διαφοράς, όπως προκύπτει από τις σκέψεις 1 έως 20 των αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484) και Ferracci κατά Επιτροπής (T-219/13, EU:T:2016:485) (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις), συνοψίζεται ως ακολούθως.

8. Ο P. Ferracci είναι ιδιοκτήτης τουριστικού ξενοδοχειακού καταλύματος τύπου «Bed & Breakfast», το οποίο αποτελείται από δύο δωμάτια· η Scuola Elementare Maria Montessori είναι ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα. Κατά τα έτη 2006 και 2007, υπέβαλαν καταγγελίες στην Επιτροπή, υποστηρίζοντας ότι, αφενός, η τροποποίηση του πεδίου εφαρμογής του εθνικού καθεστώτος περί Imposta comunale sugli immobili (δημοτικού φόρου ακίνητης περιουσίας, στο εξής: ICI) που αποφάσισε η Ιταλική Δημοκρατία και, αφετέρου, το άρθρο 149, παράγραφος 4, του Testo unico delle imposte sui redditi (ενιαίου νόμου για τη φορολογία εισοδήματος, στο εξής: TUIR) συνιστούσαν κρατικές ενισχύσεις μη συμβατές με την εσωτερική αγορά.

9. Κατ' ουσίαν, με την τροποποίηση του ICI οριζόταν ότι η απαλλαγή από τον φόρο αυτό, της οποίας έχαιραν, από το 1992, οι μη εμπορικές οντότητες οι οποίες ασκούν, στα ακίνητα ιδιοκτησίας τους, αποκλειστικά δραστηριότητες στους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας, ευεξίας, υγειονομικής φροντίδας, εκπαιδεύσεως, στεγάσεως, καθώς και πολιτιστικές, ψυχαγωγικές, αθλητικές, θρησκευτικές και λατρευτικές δραστηριότητες, έχει την έννοια ότι ισχύει και για τις εν λόγω δραστηριότητες «ανεξαρτήτως της ενδεχομένως εμπορικής φύσεώς τους». Το άρθρο 149, παράγραφος 4, του TUIR όριζε, κατ' ουσίαν, ότι, σε αντίθεση προς ό,τι ισχύει για όλες τις άλλες οντότητες, στα εκκλησιαστικά ιδρύματα που έχουν αναγνωριστεί ως νομικά πρόσωπα του αστικού δικαίου και στους ερασιτεχνικούς αθλητικούς συλλόγους δεν εφαρμόζονται τα προβλεπόμενα στο άρθρο αυτό κριτήρια από τα οποία εξαρτάται η απώλεια της ιδιότητας της μη εμπορικής οντότητας.

10. Μετά τις τροποποιήσεις και τις διευκρινίσεις που επέφεραν οι ιταλικές αρχές στον ICI, η Επιτροπή γνωστοποίησε, με επιστολή της 15ης Φεβρουαρίου 2010, στον P. Ferracci και στη Scuola Elementare Maria Montessori ότι, βάσει προκαταρκτικής αναλύσεως, έκρινε ότι τα αμφισβητούμενα μέτρα δεν φαινόταν να συνιστούν κρατικές ενισχύσεις και ότι, συνεπώς, δεν ήταν απαραίτητη η συνέχιση της έρευνας. Στις 26 Απριλίου 2010, ο P. Ferracci και η Scuola Elementare Maria Montessori άσκησαν δύο χωριστές προσφυγές ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, οι οποίες πρωτοκολλήθηκαν με τους αριθμούς T-192/10 και T-193/10, με αίτημα την ακύρωση της επιστολής της 15ης Φεβρουαρίου 2010.

9 ΕΕ 1999, L 83, σ. 1.

11. Στις 12 Οκτωβρίου 2010, η Επιτροπή αποφάσισε να κινήσει την επίσημη διαδικασία έρευνας σύμφωνα με το άρθρο 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, σχετικά, αφενός, με την απαλλαγή από τον ICI των μη εμπορικών οντοτήτων που επιδιώκουν ειδικούς σκοπούς και, αφετέρου, σχετικά με το άρθρο 149, παράγραφος 4, του TUIR. Με δύο διατάξεις της 18ης Νοεμβρίου 2010, το Γενικό Δικαστήριο, κατόπιν αιτήματος του P. Ferracci και της Scuola Elementare Maria Montessori, διέταξε τη διαγραφή των υποθέσεων T-192/10 και T-193/10 από το πρωτόκολλο[10].

12. Στις 15 Φεβρουαρίου 2012, οι ιταλικές αρχές κοινοποίησαν στην Επιτροπή την πρόθεσή τους να προβούν στη θέσπιση νέας ρυθμίσεως σχετικά με τον δημοτικό φόρο ακίνητης περιουσίας και ανακοίνωσαν ότι η απαλλαγή από τον ICI θα αντικαθίστατο, από 1ης Ιανουαρίου 2012, από την προβλεπόμενη από το νέο καθεστώς του Imposta municipale unica (ενιαίου δημοτικού φόρου, στο εξής: IMU) απαλλαγή. Η νέα αυτή ρύθμιση θεσπίστηκε στις 19 Νοεμβρίου 2012.

13. Στις 19 Δεκεμβρίου 2012, η Επιτροπή εξέδωσε την επίδικη απόφαση. Σε αυτή διαπίστωσε, καταρχάς, ότι η απαλλαγή που χορηγήθηκε, στο πλαίσιο του καθεστώτος του ICI, στις μη εμπορικές οντότητες οι οποίες ασκούσαν, στα ακίνητα ιδιοκτησίας τους, προσδιοριζόμενες δραστηριότητες συνιστούσε κρατική ενίσχυση μη συμβατή με την εσωτερική αγορά και παρανόμως θεσπισθείσα από την Ιταλική Δημοκρατία, κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Εν συνεχεία, η Επιτροπή έκρινε ότι, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, θα ήταν απολύτως αδύνατον για την Ιταλική Δημοκρατία να ανακτήσει τις ενισχύσεις που χορηγήθηκαν παράνομα, με αποτέλεσμα η Επιτροπή να μη διατάξει, με την επίδικη απόφαση, την ανάκτησή τους. Τέλος, η Επιτροπή έκρινε ότι ούτε το άρθρο 149, παράγραφος 4, του TUIR ούτε η προβλεπόμενη από το νέο καθεστώς του IMU απαλλαγή συνιστούν κρατικές ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

IV. Οι διαδικασίες ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και οι αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις

14. Με δικόγραφα που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 16 Απριλίου 2013, ο P. Ferracci και η Scuola Elementare Maria Montessori άσκησαν προσφυγές με αίτημα την ακύρωση της επίδικης αποφάσεως, στο μέτρο που, με αυτήν, η Επιτροπή διαπίστωσε, αφενός, ότι ήταν αδύνατον για τις ιταλικές αρχές να ανακτήσουν τις κριθείσες ως παράνομες και μη συμβατές με την κοινή αγορά ενισχύσεις (πρώτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως) και, αφετέρου, ότι ούτε το άρθρο 149, παράγραφος 4, του TUIR ούτε η προβλεπόμενη από το νέο καθεστώς του IMU απαλλαγή συνιστούσαν κρατικές ενισχύσεις (δεύτερο και τρίτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως, αντιστοίχως).

15. Με δικόγραφα που κατέθεσε στη Γραμματεία του Γενικού Δικαστηρίου στις 17 Ιουλίου 2013, η Επιτροπή προέβαλε ενστάσεις απαραδέκτου, τις οποίες το Γενικό Δικαστήριο αποφάσισε, με διατάξεις της 29ης Οκτωβρίου 2014, να εξετάσει μαζί με την ουσία της υποθέσεως.

16. Με τις αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε τις δύο προσφυγές παραδεκτές βάσει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ, εκτιμώντας ότι η επίδικη απόφαση συνιστά κανονιστική πράξη που αφορά άμεσα τον P. Ferracci και τη Scuola Elementare Maria Montessori και δεν επάγεται εκτελεστικά μέτρα. Επί της ουσίας, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τις δύο προσφυγές, αφού εξέτασε διαδοχικά και απέρριψε τους τέσσερις λόγους ακυρώσεως με τους οποίους ο P. Ferracci και η Scuola Elementare Maria Montessori προέβαλαν παράβαση του άρθρου 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999, παράβαση του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ και παράβαση της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως.

10 Διατάξεις του Γενικού Δικαστηρίου της 18ης Νοεμβρίου 2010, Ferracci κατά Επιτροπής (T-192/10, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2010:474), και Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-193/10, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2010:475).

V. Τα αιτήματα των διαδίκων και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

17. Με την αίτηση αναιρέσεως που άσκησε στην υπόθεση C-622/16 P, η Scuola Elementare Maria Montessori ζητεί από το Δικαστήριο:

– να αναιρέσει την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484), και, ως εκ τούτου, να ακυρώσει την επίδικη απόφαση κατά το μέρος που η Επιτροπή αποφάσισε να μην διατάξει την ανάκτηση της χορηγηθείσας υπό τη μορφή απαλλαγής από τον ICI ενισχύσεως και έκρινε ότι τα μέτρα σχετικά με την απαλλαγή από τον IMU δεν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ·

– σε κάθε περίπτωση, να αναιρέσει τα τμήματα της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως που προσβάλλονται με τους λόγους αναιρέσεως τους οποίους το Δικαστήριο θα κρίνει παραδεκτούς και βάσιμους· και

– να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα των δύο βαθμών δικαιοδοσίας.

18. Η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από την Ιταλική Δημοκρατία, ζητεί από το Δικαστήριο:

– να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της, και

– να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα της παρούσας δίκης καθώς και σε αυτά της πρωτόδικης διαδικασίας.

19. Με τις αιτήσεις αναιρέσεως που άσκησε στις υποθέσεις C-623/16 P και C-624/16 P, η Επιτροπή, υποστηριζόμενη από την Ιταλική Δημοκρατία, ζητεί από το Δικαστήριο:

– να αναιρέσει τις αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις στον βαθμό που κρίνουν τις πρωτοδίκως ασκηθείσες προσφυγές παραδεκτές, βάσει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ·

– να κηρύξει τις προσφυγές απαράδεκτες βάσει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, δεύτερη και τελευταία φράση, ΣΛΕΕ και, ως εκ τούτου, να τις απορρίψει στο σύνολό τους·

– να καταδικάσει, αντίστοιχα, τον P. Ferracci και τη Scuola Elementare Maria Montessori στα δικαστικά έξοδα της Επιτροπής τόσο στο πλαίσιο της δίκης ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου όσο και στο πλαίσιο της παρούσας διαδικασίας.

20. Η Scuola Elementare Maria Montessori ζητεί από το Δικαστήριο:

– να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως της Επιτροπής στην υπόθεση C-623/16 P και να επικυρώσει την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου κατά το μέρος που κρίνει παραδεκτή την προσφυγή·

– να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα της υπό κρίση υποθέσεως.

21. Με απόφαση της 11ης Απριλίου 2017, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου διέταξε τη συνεκδίκαση των υποθέσεων C-622/16 P έως C-624/16 P προς διευκόλυνση της τυχόν προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως. Οι διάδικοι ανέπτυξαν τα επιχειρήματά τόσο εγγράφως όσο και προφορικώς κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 6ης Φεβρουαρίου 2018.

VI. Επί των αιτήσεων αναιρέσεως

22. Δεδομένου ότι οι αιτήσεις αναιρέσεως της Επιτροπής αφορούν την εκτίμηση από το Γενικό Δικαστήριο του παραδεκτού των προσφυγών, θα εξετάσω πρώτα το ζήτημα αυτό. Εν συνεχεία, θα εξετάσω τους λόγους αναιρέσεως που προέβαλε η Scuola Elementare Maria Montessori προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως που άσκησε.

A. Επί του παραδεκτού των προσφυγών που άσκησαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ο P. Ferracci και η Scuola Elementare Maria Montessori

23. Για να είναι παραδεκτή βάσει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ, η προσφυγή ακυρώσεως πρέπει να βάλλει κατά κανονιστικής πράξεως η οποία αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα και δεν απαιτεί τη λήψη εκτελεστικών μέτρων. Προς στήριξη των αιτήσεων αναιρέσεως που άσκησε, η Επιτροπή προβάλλει έναν και μόνο λόγο αναιρέσεως, υποστηρίζοντας ότι το Γενικό Δικαστήριο έσφαλε κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή καθεμίας εκ των τριών αυτών προϋποθέσεων.

1. Επί του κανονιστικού χαρακτήρα της επίδικης αποφάσεως

24. Η επίμαχη απόφαση έχει τρία τμήματα. Στο πρώτο τμήμα, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι η απαλλαγή που χορηγήθηκε, στο πλαίσιο του καθεστώτος του ICI, στις μη εμπορικές οντότητες οι οποίες ασκούσαν, στα ακίνητα ιδιοκτησίας τους, προσδιοριζόμενες δραστηριότητες συνιστούσε κρατική ενίσχυση μη συμβατή με την εσωτερική αγορά και παρανόμως θεσπισθείσα από την Ιταλική Δημοκρατία, κατά παράβαση του άρθρου 108, παράγραφος 3, ΣΛΕΕ. Έκρινε, εντούτοις, ότι ήταν αδύνατο για την Ιταλική Δημοκρατία να ανακτήσει την εν λόγω ενίσχυση. Στο δεύτερο και στο τρίτο τμήμα της αποφάσεως, η Επιτροπή εκτίμησε, αντίστοιχα, ότι το άρθρο 149, παράγραφος 4, του TUIR και η προβλεπόμενη από το νέο καθεστώς του IMU απαλλαγή δεν συνιστούν κρατικές ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

25. Κατά την Επιτροπή, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε τρία νομικά σφάλματα χαρακτηρίζοντας την επίδικη απόφαση κανονιστική πράξη [11]. Πρώτον, το Γενικό Δικαστήριο έσφαλε κρίνοντας ότι κάθε μη νομοθετική πράξη γενικής ισχύος είναι κατ' ανάγκη κανονιστική πράξη. Δεύτερον, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο συνάγοντας τον κανονιστικό χαρακτήρα της επίδικης αποφάσεως από τη γενική ισχύ των εθνικών μέτρων που αποτελούσαν αντικείμενο της εν λόγω αποφάσεως. Τρίτον, σε κάθε περίπτωση, το Γενικό Δικαστήριο δεν έπρεπε να κρίνει ότι καθένα από τα τρία τμήματα της επίδικης αποφάσεως είχε γενική ισχύ. Συγκεκριμένα, το τμήμα σχετικά με την απαλλαγή από τον ICI, στο μέτρο που ρύθμιζε την ανάκτηση της ενισχύσεως που χορηγήθηκε δυνάμει της εν λόγω απαλλαγής, αφορούσε κλειστό κύκλο προσώπων.

α) Επί της εξομοιώσεως της κανονιστικής πράξεως κατά το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ με μη νομοθετική πράξη γενικής ισχύος

26. Η άποψη της Επιτροπής ότι το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ δεν αφορά κατ' ανάγκη όλες τις μη νομοθετικές πράξεις γενικής ισχύος δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

11 Βλ. αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484, σκέψεις 50 έως 52), και Ferracci κατά Επιτροπής (T-219/13, EU:T:2016:485, σκέψεις 53 έως 55).

27. Συγκεκριμένα, δεν αμφισβητείται ότι η Συνθήκη της Λισσαβώνας πρόσθεσε στο άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ τρίτο σκέλος το οποίο «καθιστά *ηπιότερες* τις προϋποθέσεις του παραδεκτού των προσφυγών ακυρώσεως που ασκούνται από φυσικά και νομικά πρόσωπα» [12].

28. Εντούτοις, το Δικαστήριο έκρινε ότι η έννοια των «κανονιστικών πράξεων» η οποία χρησιμοποιείται στην εν λόγω διάταξη έχει πιο περιορισμένο περιεχόμενο από την έννοια των «πράξεων», η οποία χρησιμοποιείται στα δύο πρώτα σκέλη του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ [13].

29. Βάσει των σκέψεων που εκτίθενται στα δύο προηγούμενα σημεία, το Δικαστήριο έκρινε ότι «η τροποποίηση του δικαιώματος προσφυγής των φυσικών και νομικών προσώπων, κατά το άρθρο 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, αποσκοπούσε στην παροχή στα πρόσωπα αυτά της δυνατότητας να ασκήσουν, υπό ηπιότερες προϋποθέσεις, προσφυγή ακυρώσεως κατά πράξεων γενικής ισχύος εξαιρουμένων των νομοθετικών πράξεων» [14]. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «το Γενικό Δικαστήριο ορθώς διαπίστωσε ότι η έννοια "κανονιστικές πράξεις" του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ δεν περιλαμβάνει τις νομοθετικές πράξεις» [15].

30. Για να αιτιολογήσει την περιοριστική αυτή ερμηνεία, το Δικαστήριο στηρίχθηκε στις προπαρασκευαστικές εργασίες του άρθρου ΙΙΙ-365, παράγραφος 4, του σχεδίου συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος για την Ευρώπη [16]. Εντούτοις, από τις εργασίες αυτές δεν μπορεί να διαπιστωθεί ότι άλλες πράξεις γενικής ισχύος θα πρέπει να αποκλείονται από την έννοια των «κανονιστικών πράξεων». Στις προπαρασκευαστικές εργασίες, η δυνατότητα υιοθετήσεως συσταλτικής προσεγγίσεως όσον αφορά τις προσφυγές ιδιωτών κατά νομοθετικών πράξεων περιορίζεται ρητώς στις νομοθετικές πράξεις [17]. Εν αντιθέσει προς τα όσα υποστήριξε επίσης η Επιτροπή, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 6ης Φεβρουαρίου 2018, από τις προπαρασκευαστικές εργασίες του άρθρου ΙΙΙ-365, παράγραφος 4, του σχεδίου συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος για την Ευρώπη ουδόλως μπορεί να συναχθεί ότι οι αποφάσεις περί κρατικών ενισχύσεων συνιστούν, «εκ φύσεως», τρίτη κατηγορία πράξεων γενικής ισχύος μαζί με, αφενός, τις νομοθετικές πράξεις και, αφετέρου, τις κανονιστικές πράξεις κατά το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ.

31. Επιπλέον, εν αντιθέσει προς τη διάκριση μεταξύ νομοθετικών πράξεων και μη νομοθετικών πράξεων, η εξαίρεση ορισμένων μη νομοθετικών πράξεων γενικής ισχύος από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ δεν θα μπορεί να στηριχθεί σε διαδικαστικό κριτήριο [18]. Εντούτοις, μια περιπτωσιολογική προσέγγιση θα αντέβαινε στην ασφάλεια δικαίου η οποία πρέπει να ισχύει κατά την άσκηση ένδικης προσφυγής.

12 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 57)· η υπογράμμιση δική μου.

13 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 58).

14 Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 60).

15 Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 61).

16 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 59).

17 Βλ. Τελική έκθεση της ομάδας εργασίας για τον τρόπο λειτουργίας του Δικαστηρίου, Γραμματεία της Ευρωπαϊκής Συνελεύσεως, 25 Μαρτίου 2003 (CONV 636/03, σημείο 22), και διαβιβαστικό σημείωμα του Προεδρείου προς τη Συνέλευση, της 12ης Μαΐου 2003 (CONV 734/03, σ. 20).

18 Μετά τη Συνθήκη της Λισσαβώνας, ο χαρακτηρισμός νομοθετικής πράξεως εξαρτάται μόνον από την προβλεπόμενη διαδικασία στο άρθρο της Συνθήκης που επιτρέπει την έκδοσή της. Συγκεκριμένα, «νομική πράξη μπορεί να χαρακτηρισθεί ως νομοθετική πράξη της Ένωσης μόνον εάν εκδόθηκε βάσει διατάξεως των Συνθηκών που παραπέμπει ρητώς είτε στη συνήθη νομοθετική διαδικασία είτε στην ειδική νομοθετική διαδικασία» (βλ. απόφαση της 6ης Σεπτεμβρίου 2017, Σλοβακία και Ουγγαρία κατά Συμβουλίου, C-643/15 και C-647/15, EU:C:2017:631, σκέψη 62).

32. Συγκεκριμένα, όπως το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι η αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας σημαίνει ότι ο πολίτης πρέπει να μπορεί να αποφασίσει, έχοντας πλήρη γνώση όλων των σχετικών στοιχείων, αν το συμφέρει η άσκηση ένδικης προσφυγής [19], ο πολίτης πρέπει να είναι επίσης σε θέση να διαπιστώσει αν η επίμαχη πράξη μπορεί να προσβληθεί άμεσα ενώπιον του δικαστή της Ένωσης βάσει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Για τον σκοπό αυτό, οι κατηγορίες των πράξεων που είναι δεκτικές προσφυγής πρέπει κατ' ανάγκη να ορίζονται και να μπορούν να προσδιοριστούν με σαφήνεια και βεβαιότητα.

33. Ως εκ τούτου, εκτιμώ ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, στις αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις, ότι κάθε μη νομοθετική πράξη γενικής ισχύος είναι κατ' ανάγκη κανονιστική πράξη.

β) Επί της γενικής ισχύος της επίδικης αποφάσεως

34. Στις αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις, το Γενικό Δικαστήριο εκτιμά ότι «η [επίδικη] απόφαση έχει γενική ισχύ αναφορικά με τα τρία της τμήματα» [20]. Συμμερίζομαι την εκτίμηση αυτή: κάθε αντίθετη ερμηνεία θα έθετε υπό αμφισβήτηση τον, υπό το πρίσμα του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, πάγιο χαρακτηρισμό των αποφάσεων της Επιτροπής σχετικά με τη συμβατότητα *καθεστώτος* ενισχύσεων, σε αντιδιαστολή προς τις αποφάσεις της Επιτροπής σχετικά με τη συμβατότητα *ατομικής* ενισχύσεως.

35. Εύλογα μπορεί να υποστηριχθεί ότι η πράξη γενικής ισχύος ορίζεται πάντοτε ως πράξη η οποία εφαρμόζεται επί αντικειμενικώς προσδιοριζομένων καταστάσεων και παράγει έννομα αποτελέσματα έναντι κατηγοριών προσώπων που καθορίζονται γενικά και αφηρημένα [21].

36. Αναμφίβολα, οι αποφάσεις που εκδίδει η Επιτροπή βάσει του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ απευθύνονται σε συγκεκριμένο κράτος μέλος. Εντούτοις, έχω ήδη επισημάνει ότι συντάσσομαι με την άποψη της γενικής εισαγγελέα J. Kokott κατά την οποία οι αποφάσεις που απευθύνονται σε κράτος μέλος εμφανίζουν την ιδιαιτερότητα ότι μπορούν «να διαμορφώνουν την εθνική έννομη τάξη και κατ' αυτόν τον τρόπο να αναπτύσσουν γενική ισχύ» [22].

37. Εξάλλου, αξίζει να υπομνησθεί ότι, στον κανονισμό 659/1999, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όρισε το «καθεστώς ενισχύσεων» ως «κάθε πράξη βάσει της οποίας, χωρίς να απαιτούνται περαιτέρω μέτρα εκτέλεσης, μπορούν να χορηγούνται ατομικές ενισχύσεις σε επιχειρήσεις *οι οποίες ορίζονται στην εν λόγω πράξη κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο* και κάθε πράξη βάσει της οποίας μπορεί να χορηγείται ενίσχυση μη συνδεόμενη με συγκεκριμένο σχέδιο σε μία ή περισσότερες επιχειρήσεις για αόριστο χρονικό διάστημα ή/και για απροσδιόριστο ποσό» [23].

38. Κυρίως, όμως, ο ορισμός αυτός του «καθεστώτος ενισχύσεων», στον οποίο γίνεται μνεία του γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα του ορισμού των ενδιαφερόμενων επιχειρήσεων, βρίσκεται επίσης στο επίκεντρο της πάγιας νομολογίας του Δικαστηρίου, βάσει της οποίας οι αποφάσεις της Επιτροπής που απαγορεύουν ή επιτρέπουν καθεστώς ενισχύσεων έχουν γενική ισχύ.

19 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1987, Heylens κ.λπ. (222/86, EU:C:1987:442, σκέψη 15).

20 Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Ferracci κατά Επιτροπής (T-219/13, EU:T:2016:485, σκέψη 54), και Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484, σκέψη 51).

21 Βλ., εμμέσως (για τη διάκριση μεταξύ ατομικής αποφάσεως και κανονισμού), απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1962, Confédération nationale des producteurs de fruits et légumes κ.λπ. κατά Συμβουλίου (16/62 και 17/62, μη δημοσιευθείσα, EU:C:1962:47, σκέψεις 2 και 3), και, ρητώς, απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2002, Libéros κατά Επιτροπής (C-171/00 P, EU:C:2002:17, σκέψη 28).

22 Προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Telefónica κατά Επιτροπής (C-274/12 P, EU:C:2013:204, σημείο 25) και, υπ' αυτή την έννοια, προτάσεις μου στην υπόθεση Stichting Woonpunt κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-132/12 P, EU:C:2013:335, σημείο 85).

23 Άρθρο 1, στοιχείο δ', του κανονισμού 659/1999· η υπογράμμιση δική μου. Ο ορισμός αυτός επαναλαμβάνεται στο άρθρο 1, στοιχείο δ', του κανονισμού (ΕΕ) 2015/1589 του Συμβουλίου, της 13ης Ιουλίου 2015, περί λεπτομερών κανόνων για την εφαρμογή του άρθρου 108 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2015, L 248, σ. 9).

39. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τις αποφάσεις που επιτρέπουν καθεστώς ενισχύσεων, το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι «*η γενική ισχύς της επίμαχης απόφασης* […] απορρέει από το γεγονός ότι η απόφαση αυτή επιτρέπει ένα φορολογικό καθεστώς εφαρμοστέο σε μια κατηγορία επιχειρηματιών που καθορίζεται κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο»[24]. Όσο για τις αποφάσεις που απαγορεύουν καθεστώς ενισχύσεων, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, αυτές εμφανίζονται, από πλευράς των επιχειρήσεων που ανήκουν στον οικείο τομέα και μπορούν να υπαχθούν στο επίμαχο καθεστώς ενισχύσεων, «ως *μέτρ[α] γενικής ισχύος* εφαρμοζόμεν[α] σε αντικειμενικώς καθοριζόμενες καταστάσεις και συνεπάγ[ονται] έννομα αποτελέσματα για μια κατηγορία προσώπων τα οποία αφορ[ούν] γενικώς και αφηρημένως»[25].

40. Η νομολογία αυτή, η οποία διαμορφώθηκε στο πλαίσιο της προϋποθέσεως η πράξη να αφορά ατομικά τον προσφεύγοντα, που προβλεπόταν ήδη στο άρθρο 230 ΕΚ, δεν τέθηκε εν αμφιβόλω μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας.

41. Έτσι, ειδικότερα, στην απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Telefónica κατά Επιτροπής (C-274/12 P, EU:C:2013:852), το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 1, παράγραφος 1, της αποφάσεως 2011/5/ΕΚ της Επιτροπής, της 28ης Οκτωβρίου 2009, σχετικά με τη φορολογική απόσβεση χρηματοοικονομικού εμπορικού κεφαλαίου για τη συμμετοχή σε ξένο μετοχικό κεφάλαιο υπό τον αριθμό C 45/07 (πρώην NN 51/07, πρώην CP 9/07) εφαρμοσθείσα από την Ισπανία[26], είναι διάταξη η οποία «εφαρμόζεται επί καταστάσεων αντικειμενικώς προσδιορισμένων και παράγει έννομα αποτελέσματα έναντι κατηγοριών προσώπων που καθορίζονται κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο»[27].

42. Επισημαίνεται, εξάλλου, ότι το Δικαστήριο δεν έκανε δεκτό το αίτημα της Επιτροπής να προβεί σε αντικατάσταση της αιτιολογίας στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η διάταξη της 10ης Οκτωβρίου 2017, Greenpeace Energy κατά Επιτροπής (C-640/16 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2017:752), επειδή, κατά την Επιτροπή, το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο «στο μέτρο που, για να κρίνει ότι η επίδικη απόφαση δεν ήταν πράξη γενικής ισχύος, δεν περιορίστηκε στον χαρακτήρα της ως “αποφάσεως”, αλλά αναφέρθηκε επίσης στο γεγονός ότι η εν λόγω απόφαση αφορούσε ατομική ενίσχυση»[28].

43. Το Δικαστήριο, απορρίπτοντας το αίτημα για αντικατάσταση της αιτιολογίας και μη αναιρώντας το σκεπτικό του Γενικού Δικαστηρίου, επιβεβαίωσε εμμέσως πλην σαφώς ότι ορθώς το Γενικό Δικαστήριο δεν περιορίστηκε στο γεγονός ότι η προσβαλλόμενη πράξη ήταν απόφαση απευθυνόμενη σε κράτος μέλος για να κρίνει ότι αυτή δεν ήταν γενικής ισχύος.

44. Προς στήριξη της απόψεώς της, η Επιτροπή επικαλέστηκε τη σκέψη 92 της αποφάσεως της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, Mory κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-33/14 P, EU:C:2015:609). Στη σκέψη αυτή, το Δικαστήριο είχε αποφανθεί ότι «[δ]εδομένου ότι η επίδικη απόφαση, η οποία απευθύνθηκε στη Γαλλική Δημοκρατία, δεν συνιστά κανονιστική πράξη υπό την έννοια του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, καθόσον δεν αποτελεί πράξη γενικής ισχύος […], πρέπει να εξακριβωθεί αν η απόφαση αυτή αφορά άμεσα και ατομικά τις αναιρεσείουσες κατά την έννοια της διατάξεως αυτής».

45. Αντίθετα προς ό,τι υποστήριξε η Επιτροπή, η ανάλυση αυτή δεν μπορούσε να γενικευθεί. Συγκεκριμένα, η επίδικη απόφαση στην υπόθεση αυτή είχε ιδιαίτερο χαρακτήρα, καθόσον συνιστούσε απάντηση της Επιτροπής σε συγκεκριμένο ερώτημα της Γαλλικής Δημοκρατίας σχετικό με την υποχρέωση ανακτήσεως ατομικών ενισχύσεων που κρίθηκαν προηγουμένως παράνομες και μη

24 Απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2008, British Aggregates κατά Επιτροπής (C-487/06 P, EU:C:2008:757, σκέψη 31). Η υπογράμμιση δική μου.

25 Απόφαση της 29ης Απριλίου 2004, Ιταλία κατά Επιτροπής (C-298/00 P, EU:C:2004:240, σκέψη 37). Η υπογράμμιση δική μου.

26 ΕΕ 2011, L 7, σ. 48.

27 Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Telefónica κατά Επιτροπής (C-274/12 P, EU:C:2013:852, σκέψη 48). Το άρθρο 1, παράγραφος 1, της αποφάσεως 2011/5 διαπίστωσε ότι το επίμαχο καθεστώς είχε εφαρμοστεί κατά παράβαση του άρθρου 88, παράγραφος 3, ΕΚ και ότι δεν ήταν συμβατό με την κοινή αγορά.

28 Σκέψη 22 της διατάξεως αυτής.

συμβατές με την εσωτερική αγορά. Επιπλέον, ακόμα και αν η εν λόγω απόφαση εξομοιωνόταν με απόφαση της Επιτροπής σχετική με τη νομιμότητα κρατικής ενισχύσεως, θα είχε εν πάση περιπτώσει κριθεί ατομικής ισχύος, δεδομένου ότι συνιστούσε απόφαση «συναφή και συμπληρωματική» [29] προς την αρχική απόφαση της Επιτροπής, η οποία αφορούσε τη χορήγηση ενισχύσεων σε συγκεκριμένη επιχείρηση.

46. Συμπερασματικά, δεδομένου ότι οι αποφάσεις της Επιτροπής με τις οποίες καθεστώς ενισχύσεων κηρύσσεται συμβατό ή μη συμβατό με την κοινή αγορά βάσει του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ θεωρούνται μέτρα γενικής ισχύος, συνιστούν, για τον λόγο αυτό, κανονιστικές πράξεις κατά το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ [30].

47. Εξάλλου, εν αντιθέσει προς τα όσα υποστήριξε η Επιτροπή κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 6ης Φεβρουαρίου 2018, το γεγονός ότι το πρώτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως αφορά κρατική ενίσχυση που δεν ισχύει πλέον και της οποίας οι δικαιούχοι συνιστούν, επομένως, κλειστό κύκλο, ουδόλως επηρεάζει τη γενική ισχύ της. Συγκεκριμένα, ο χαρακτηρισμός ενός κανόνα ως γενικού και αφηρημένου δεν εξαρτάται από τη δυνατότητα προσδιορισμού, στο πλαίσιο της εφαρμογής του, συγκεκριμένου αριθμού αποδεκτών, αλλά από τον τρόπο με τον οποίο ο συντάκτης του κανόνα καθορίζει τους αποδέκτες [31]. Αποφασιστικό κριτήριο αποτελεί *ο σκοπός* της πράξεως: ο κανόνας θα έχει ατομική ή γενική ισχύ, ανάλογα με το αν θεσπίστηκε για τη ρύθμιση ατομικών περιπτώσεων ή αντικειμενικών καταστάσεων [32]. Πλην όμως, στην περίπτωση αποφάσεως σχετικής με καθεστώς ενισχύσεων –έστω και αν αυτό έχει καταργηθεί ή αντικατασταθεί κατά την έκδοση της αποφάσεως της Επιτροπής–, σκοπός της πράξεως είναι όντως να ρυθμίσει αντικειμενικές καταστάσεις οι οποίες ορίζονται αφηρημένα και όχι εκ προοιμίου προσδιοριζόμενες ατομικές περιπτώσεις.

48. Επομένως, η γενική ισχύς της αποφάσεως της Επιτροπής μπορεί, και πρέπει, να διαπιστώνεται υπό το πρίσμα του εθνικού μέτρου το οποίο αυτή αφορά. Αντίθετη ερμηνεία θα οδηγούσε, εξάλλου, σε θεμελιώδη ασυνέπεια στην εφαρμογή των διάφορων σκελών του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Ειδικότερα, αν δεν εγκαταλειφθεί η νομολογία σχετικά με τον χαρακτηρισμό των αποφάσεων της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων η οποία διαμορφώθηκε στο πλαίσιο της εξετάσεως του κατά πόσον η πράξη αφορά ατομικά τον προσφεύγοντα [33], η ατομική ή γενική ισχύς των αποφάσεων που εκδίδει η Επιτροπή επί κρατικών ενισχύσεων ενδέχεται να διαφέρει –έναντι του ίδιου και του αυτού προσφεύγοντος!– ανάλογα με αν το παραδεκτό της προσφυγής ακυρώσεως εξετάζεται βάσει του δεύτερου ή του τρίτου σκέλους του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Συγκεκριμένα, στην τελευταία αυτή περίπτωση, η απόφαση της Επιτροπής θα είναι πράξη ατομικής ισχύος ενώ, στο πλαίσιο του δεύτερου σκέλους –το οποίο ο προσφεύγων θα μπορεί πάντοτε να επικαλεστεί επικουρικώς– η ίδια απόφαση θα έχει γενική ισχύ.

29 Κατά τη διατύπωση που χρησιμοποίησε το Δικαστήριο στη σκέψη 104 της αποφάσεως της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, Mory κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-33/14 P, EU:C:2015:609).

30 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, Lenaerts, K., Maselis, I., Gutman, K., *EU Procedural Law*, Oxford University Press, 2014, αριθ. 7.120.

31 Κατά το Δικαστήριο, «[η] κανονιστική φύση […] μιας πράξεως δεν τίθεται σε αμφιβολία από τη δυνατότητα περισσότερο ή λιγότερο ακριβούς προσδιορισμού του αριθμού *ή ακόμη και της ταυτότητας* των υποκειμένων δικαίου, επί των οποίων εφαρμόζεται σε δεδομένη στιγμή, εφόσον είναι βέβαιο ότι η εφαρμογή αυτή πραγματοποιείται δυνάμει αντικειμενικής νομικής ή πραγματικής καταστάσεως, οριζομένης από την πράξη σε σχέση με το σκοπό της τελευταίας» (απόφαση της 11ης Ιουλίου 1968, Zuckerfabrik Watenstedt κατά Συμβουλίου, 6/68, EU:C:1968:43· η υπογράμμιση δική μου). Βλ., επίσης, αποφάσεις της 17ης Ιουνίου 1980, Calpak και Società Emiliana Lavorazione Frutta κατά Επιτροπής (789/79 και 790/79, μη δημοσιευθείσα, EU:C:1980:159, σκέψη 9)· της 30ής Σεπτεμβρίου 1982, Roquette Frères κατά Συμβουλίου (242/81, EU:C:1982:325, σκέψη 7), καθώς και της 29ης Ιουνίου 1993, Γιβραλτάρ κατά Συμβουλίου (C-298/89, EU:C:1993:267, σκέψη 17).

32 Συναφώς, βλ. Kovar, R., «L'identification des actes normatifs en droit communautaire», in *Mélanges en hommage à Michel Waelbroeck*, vol. 1, Βρυξέλλες, Bruylant, 1999, σ. 387 έως 422, ιδίως σ. 390.

33 Εκτός των παραδειγμάτων που παρατίθενται στο σημείο 39 των παρουσών προτάσεων, βλ. απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 1988, Kwekerij van der Kooy κ.λπ. κατά Επιτροπής (67/85, 68/85 και 70/85, EU:C:1988:38, σκέψη 15), ή ακόμη απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2009, Επιτροπή κατά Koninklijke FrieslandCampina (C-519/07 P, EU:C:2009:556, σκέψη 53).

49. Επιπλέον, μια τέτοια διάκριση όσον αφορά την ισχύ της πράξεως θα ήταν το λιγότερο παράδοξη. Ενώ ο επιδιωκόμενος από το τρίτο σκέλος του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ σκοπός είναι η παροχή της δυνατότητας ασκήσεως προσφυγής ακυρώσεως υπό ηπιότερες προϋποθέσεις παραδεκτού, η νέα διάταξη δεν θα εφαρμόζεται στις αποφάσεις της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, λόγω της αρνήσεως του Δικαστηρίου να αναγνωρίσει σε αυτές τη γενική ισχύ, την οποία δεχόταν όμως ότι είχαν πριν από τη Συνθήκη της Λισσαβώνας.

50. Επομένως, λαμβανομένων υπόψη των σκέψεων που εκτίθενται στις παρούσες προτάσεις, εκτιμώ ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο συνάγοντας τον κανονιστικό χαρακτήρα της επίδικης αποφάσεως από τη γενική ισχύ των εθνικών μέτρων που αποτελούσαν αντικείμενο της εν λόγω αποφάσεως.

2. Επί του ζητήματος αν η πράξη αφορά άμεσα τους προσφεύγοντες

51. Η προϋπόθεση η πράξη να αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα προβλεπόταν ήδη στο άρθρο 230 ΕΚ. Το περιεχόμενό της δεν μεταβλήθηκε μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβώνας. Ειδικότερα, η προϋπόθεση αυτή «απαιτεί να συντρέχουν σωρευτικώς δύο κριτήρια, δηλαδή το αμφισβητούμενο μέτρο, πρώτον, να παράγει άμεσα αποτελέσματα έναντι της νομικής καταστάσεως του ιδιώτη και, δεύτερον, να μην καταλείπει εξουσία εκτιμήσεως στους αποδέκτες του, οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με την εφαρμογή του, δεδομένου ότι αυτή έχει καθαρώς αυτόματο χαρακτήρα και απορρέει αποκλειστικά από τη ρύθμιση της Ένωσης, χωρίς εφαρμογή άλλων παρεμβαλλόμενων κανόνων» [34].

52. Η δεύτερη προϋπόθεση βάσει της οποίας διαπιστώνεται αν η πράξη αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα δεν αμφισβητείται. Όπως ορθώς διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο, η επίδικη απόφαση αναπτύσσει τα έννομα αποτελέσματά της κατά εντελώς αυτόματο τρόπο δυνάμει της ρυθμίσεως της Ένωσης και μόνον και χωρίς εφαρμογή άλλων παρεμβαλλόμενων κανόνων [35].

53. Αντιθέτως, η Επιτροπή εκτιμά ότι το Γενικό Δικαστήριο έσφαλε διαπιστώνοντας ότι η επίδικη απόφαση αφορά άμεσα τον P. Ferracci και τη Scuola Elementare Maria Montessori, καθόσον αυτοί δεν απέδειξαν ότι η επίδικη απόφαση είχε «συγκεκριμένες και απτές» συνέπειες στην κατάστασή τους. Η Επιτροπή εκτιμά ότι δεν αρκεί να αποδειχθεί ότι η προσβαλλόμενη πράξη έχει «θεωρητικές και δυνητικές» συνέπειες στην αγορά του ανταγωνιστή του δικαιούχου της επίμαχης ενισχύσεως για να τον «αφορά άμεσα» κατά την έννοια του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

54. Φρονώ ότι μια τέτοια ερμηνεία οδηγεί σε σύγχυση μεταξύ των δύο προϋποθέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, δεύτερη φράση, ΣΛΕΕ, ήτοι η πράξη, αφενός, να αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα και, αφετέρου, να τον αφορά ατομικά.

55. Συγκεκριμένα, για να τα αφορά ατομικά πράξη γενικής ισχύος ή απόφαση της οποίας δεν είναι αποδέκτες, τα πρόσωπα που ασκούν προσφυγή ακυρώσεως πρέπει να αποδεικνύουν ότι η προσβαλλόμενη πράξη «τα θίγει λόγω ορισμένων διακριτικών ιδιοτήτων ή μιας πραγματικής καταστάσεως που τα χαρακτηρίζει σε σχέση με κάθε άλλο πρόσωπο» [36].

34 Απόφαση της 13ης Οκτωβρίου 2011, Deutsche Post και Γερμανία κατά Επιτροπής (C-463/10 P και C-475/10 P, EU:C:2011:656, σκέψη 66).

35 Βλ. αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Ferracci κατά Επιτροπής (T-219/13, EU:T:2016:485, σκέψη 48), και Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484, σκέψη 45).

36 Αποφάσεις της 15ης Ιουλίου 1963, Plaumann κατά Επιτροπής (25/62, EU:C:1963:17), και της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 72).

56. Στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, η προϋπόθεση αυτή έχει την έννοια ότι απόκειται στον προσφεύγοντα να αποδείξει ότι η θέση του στην οικεία αγορά «επηρεάζεται ουσιωδώς από την ενίσχυση που αποτελεί αντικείμενο της επίμαχης αποφάσεως» [37]. Επομένως, δεν αρκεί να επικαλεστεί η επιχείρηση μόνο την ιδιότητά της ως ανταγωνιστή της δικαιούχου επιχειρήσεως για να θεωρηθεί ατομικώς θιγόμενη [38]. Συνεπώς, το Δικαστήριο εξακριβώνει όντως τις «συγκεκριμένες και απτές» συνέπειες του προσβαλλόμενου κανόνα στην κατάσταση του προσφεύγοντος βάσει της προϋποθέσεως αυτής.

57. Σχηματοποιώντας τη διαφορά μεταξύ των δύο προϋποθέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, δεύτερη φράση, ΣΛΕΕ, θα έλεγα ότι το ζήτημα αν η πράξη αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα σχετίζεται με τη *νομική* κατάστασή του –το προσβαλλόμενο μέτρο πρέπει να «παράγει άμεσα αποτελέσματα επί της *έννομης καταστάσεως* [του ιδιώτη]» [39]–, ενώ το ζήτημα αν η πράξη αφορά ατομικά τον προσφεύγοντα σχετίζεται με την *πραγματική* κατάστασή του –το μέτρο πρέπει να τον επηρεάζει λόγω «*πραγματικής καταστάσεως* που τον χαρακτηρίζει σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο» [40].

58. Εντούτοις, απαιτώντας από τον προσφεύγοντα να αποδείξει «συγκεκριμένες και απτές συνέπειες» στην κατάστασή του για να καταδείξει ότι η προσβαλλόμενη πράξη τον αφορά άμεσα, η Επιτροπή εισέρχεται στο πεδίο της εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών. Με τον τρόπο αυτό, αλλοιώνει την προϋπόθεση η πράξη να αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα. Εισάγει στο τρίτο σκέλος τους άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ προϋπόθεση την οποία δεν περιέλαβε ο συντακτικός νομοθέτης, ενώ σκοπός της διατάξεως είναι να καταστούν ηπιότερες οι προϋποθέσεις παραδεκτού της προσφυγής ακυρώσεως [41]. Επομένως, κατά την άποψή μου, μια τέτοια στρέβλωση της προϋποθέσεως η πράξη να αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

59. Η Επιτροπή στηρίζει την επιχειρηματολογία της στις αποφάσεις της 28ης Απριλίου 2015, T & L Sugars και Sidul Açúcares κατά Επιτροπής (C-456/13 P, EU:C:2015:284), και της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, Confederazione Cooperative Italiane κ.λπ. κατά Anicav κ.λπ. (C-455/13 P, C-457/13 P και C-460/13 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:616).

60. Στην υπόθεση T & L Sugars και Sidul Açúcares κατά Επιτροπής (C-456/13 P, EU:C:2015:284), οι αναιρεσείουσες ήταν επιχειρήσεις επεξεργασίας ζάχαρης από εισαγόμενο ζαχαροκάλαμο. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι προσβαλλόμενες πράξεις δεν επηρέαζαν άμεσα τις αναιρεσείουσες, δεδομένου ότι εφαρμόζονταν μόνο στους Ευρωπαίους *παραγωγούς* ζάχαρης. Στην υπόθεση Confederazione Cooperative Italiane κ.λπ. κατά Anicav κ.λπ. (C-455/13 P, C-457/13 P και C-460/13 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:616), οι αναιρεσείουσες ήταν επιχειρήσεις βιομηχανικής μεταποιήσεως φρούτων. Εντούτοις, οι προσβαλλόμενες διατάξεις εφαρμόζονταν μόνο στα οπωροκηπευτικά που μεταποιούνταν από οργανώσεις *παραγωγών*. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι το γεγονός και μόνο ότι οι αναιρεσείουσες περιήλθαν σε μειονεκτική ανταγωνιστική θέση, λόγω των προσβαλλόμενων διατάξεων, δεν αρκούσε για να θεωρηθεί ότι επηρεάστηκε η νομική κατάστασή τους.

37 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 13ης Δεκεμβρίου 2005, Επιτροπή κατά Aktionsgemeinschaft Recht und Eigentum (C-78/03 P, EU:C:2005:761, σκέψη 37), της 22ας Νοεμβρίου 2007, Sniace κατά Επιτροπής (C-260/05 P, EU:C:2007:700, σκέψη 54), και της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, Mory κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-33/14 P, EU:C:2015:609, σκέψη 97).

38 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 22ας Δεκεμβρίου 2008, British Aggregates κατά Επιτροπής (C-487/06 P, EU:C:2008:757, σκέψη 47).

39 Απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Stichting Woonpunt κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-132/12 P, EU:C:2014:100, σκέψη 74)· η υπογράμμιση δική μου.

40 Απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Stichting Woonpunt κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-132/12 P, EU:C:2014:100, σκέψη 57)· η υπογράμμιση δική μου.

41 Σχετικά με τον σκοπό χαλαρώσεως των προϋποθέσεων για την άσκηση προσφυγής ακυρώσεως, βλ. απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 57).

61. Για τους λόγους που επεξηγούνται στα σημεία 54 έως 58 των παρουσών προτάσεων, εκτιμώ ότι η ιδιαίτερα αυστηρή εφαρμογή της προϋποθέσεως η πράξη να αφορά άμεσα τον προσφεύγοντα πρέπει να περιορίζεται στις ειδικές περιστάσεις των υποθέσεων T & L Sugars και Sidul Açúcares κατά Επιτροπής (C-456/13 P, EU:C:2015:284), καθώς και Confederazione Cooperative Italiane κ.λπ. κατά Anicav κ.λπ. (C-455/13 P, C-457/13 P και C-460/13 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:616). Συγκεκριμένα, καίτοι, εν αντιθέσει προς την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου στις αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις, μπορεί να φαίνεται τεχνητή η κρίση ότι οι αναιρεσείουσες στις προμνησθείσες υποθέσεις T & L Sugars και Sidul Açúcares κατά Επιτροπής και Confederazione Cooperative Italiane κ.λπ. κατά Anicav κ.λπ. δεν δραστηριοποιούνταν στις ίδιες αγορές με τους «παραγωγούς» τους οποίους αφορούσαν οι προσβαλλόμενες διατάξεις, δεν αμφισβητείται ότι οι προσβαλλόμενες ρυθμίσεις παρήγαγαν άμεσα τα αποτελέσματά τους μόνο επί της *νομικής καταστάσεως* των εν λόγω παραγωγών, στους οποίους δεν περιλαμβάνονταν οι αναιρεσείουσες. Μόνο οι εν λόγω παραγωγοί ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής των προσβαλλόμενων πράξεων.

62. Αντιθέτως, στο πλαίσιο προσφυγής κατά αποφάσεως της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, δεν βλέπω τον λόγο να ανατραπεί η νομολογία του Γενικού Δικαστηρίου –η οποία αναπτύχθηκε βάσει των αποφάσεων του Δικαστηρίου της 17ης Ιανουαρίου 1985, Πειραϊκή-Πατραϊκή κ.λπ. κατά Επιτροπής (11/82, EU:C:1985:18, σκέψεις 6 έως 10), και της 28ης Ιανουαρίου 1986, Cofaz κ.λπ. κατά Επιτροπής (169/84, EU:C:1986:42, σκέψη 30)– κατά την οποία ο ανταγωνιστής του δικαιούχου ενισχύσεως επηρεάζεται άμεσα από απόφαση εγκρίσεως της Επιτροπής όταν η ενίσχυση έχει ήδη χορηγηθεί ή όταν δεν υπάρχει αμφιβολία για τη βούληση του κράτους μέλους να χορηγήσει την εν λόγω ενίσχυση [42].

63. Υπό τις περιστάσεις αυτές, εκτιμώ ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι τα προβλεπόμενα στην επίδικη απόφαση μέτρα επηρέαζαν την έννομη κατάσταση του P. Ferracci και της Scuola Elementare Maria Montessori και τους αφορούσαν άμεσα.

3. Επί της υπάρξεως εκτελεστικών μέτρων

64. Υπενθυμίζεται ότι η επίδικη απόφαση έχει τρία τμήματα. Στο πρώτο τμήμα, η Επιτροπή αποφάσισε ότι η απαλλαγή που χορηγήθηκε, στο πλαίσιο του καθεστώτος του ICI, στις μη εμπορικές οντότητες οι οποίες ασκούσαν, στα ακίνητα ιδιοκτησίας τους, προσδιοριζόμενες δραστηριότητες συνιστούσε κρατική ενίσχυση μη συμβατή με την εσωτερική αγορά και παρανόμως θεσπισθείσα. Εντούτοις, η Επιτροπή δεν απαίτησε την ανάκτησή της. Στο δεύτερο και στο τρίτο τμήμα, η Επιτροπή εκτίμησε, αντίστοιχα, ότι το άρθρο 149, παράγραφος 4, του TUIR και η προβλεπόμενη από το νέο καθεστώς του IMU απαλλαγή δεν συνιστούν κρατικές ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

65. Κατά την Επιτροπή, η απόφαση αυτή επάγεται τη λήψη εκτελεστικών μέτρων, κατά την έννοια του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ, δεδομένου ότι οι αναιρεσείουσες μπορούσαν να είχαν ζητήσει να επωφεληθούν της φορολογικής μεταχειρίσεως που επιφυλάχθηκε στους φερόμενους ως ανταγωνιστές τους και να προσφύγουν ενώπιον εθνικού δικαστηρίου κατά τυχόν αρνήσεως της διοικήσεως αμφισβητώντας, με την ευκαιρία αυτή, το κύρος της επίδικης αποφάσεως [43].

42 Βλ., ιδίως, αποφάσεις της 6ης Ιουλίου 1995, AITEC κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-447/93 έως T-449/93, EU:T:1995:130), της 22ας Οκτωβρίου 1996, Skibsværftsforeningen κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-266/94, EU:T:1996:153), της 3ης Ιουνίου 1999, TF1 κατά Επιτροπής (T-17/96, EU:T:1999:119, σκέψη 30), της 12ης Φεβρουαρίου 2008, BUPA κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-289/03, EU:T:2008:29, σκέψη 81), καθώς και της 18ης Νοεμβρίου 2009, Scheucher-Fleisch κ.λπ. κατά Επιτροπής (T-375/04, EU:T:2009:445, σκέψη 36). Καίτοι δεν επρόκειτο για απόφαση της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, το Δικαστήριο δέχθηκε επίσης ότι πράξη της Ένωσης μπορούσε να επηρεάζει άμεσα τη νομική κατάσταση ιδιώτη όταν «η δυνατότητα των αποδεκτών να μη δώσουν συνέχεια στην [πράξη της Ένωσης] είναι καθαρά θεωρητική, εφόσον δεν υφίσταται αμφιβολία ως προς τη βούλησή τους να συναγάγουν συνέπειες σύμφωνες προς την πράξη αυτή» (απόφαση της 5ης Μαΐου 1998, Dreyfus κατά Επιτροπής, C-386/96 P, EU:C:1998:193, σκέψη 44). Βλ. επίσης, για μια υπόμνηση της αρχής, απόφαση της 10ης Σεπτεμβρίου 2009, Επιτροπή κατά Ente per le Ville Vesuviane και Ente per le Ville Vesuviane κατά Επιτροπής (C-445/07 P και C-455/07 P, EU:C:2009:529, σκέψη 46).

43 Βλ. σημείο 75 των δικογράφων των αιτήσεων αναιρέσεως στις υποθέσεις C-623/16 P και C-624/16 P.

66. Ομολογουμένως, το συμπέρασμα αυτό συνάδει με την απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Telefónica κατά Επιτροπής (C-274/12 P, EU:C:2013:852).

67. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έκρινε τότε ότι η διάταξη αποφάσεως της Επιτροπής που διαπιστώνει την ασυμβατότητα με την κοινή αγορά καθεστώτος ενισχύσεων δεν ορίζει τις ακριβείς συνέπειες που θα έχει η διαπίστωση αυτή για καθέναν από τους υποκείμενους στον φόρο. Κατά το Δικαστήριο, «[οι] συνέπειες [αυτές] θα συγκεκριμενοποιηθούν με διοικητικές πράξεις όπως η απόφαση επιβολής φόρου, η οποία συνιστά καθεαυτή εκτελεστικό μέτρο […] κατά την έννοια του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ»[44]. Επομένως, το Δικαστήριο εκτίμησε ότι ορθώς το Γενικό Δικαστήριο είχε κρίνει ότι «τα μέτρα για την εφαρμογή της αποφάσεως περί ασυμβατότητας, *ιδίως το μέτρο της απορρίψεως της αιτήσεως χορηγήσεως του επίμαχου φορολογικού πλεονεκτήματος*, απόρριψη την οποία η προσφεύγουσα μπορεί επίσης να προσβάλει ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είναι εκτελεστικά μέτρα της επίδικης αποφάσεως»[45].

68. Εκτιμώ ότι η συλλογιστική αυτή δεν μπορεί να εφαρμοστεί στις υπό κρίση αιτήσεις αναιρέσεως για τους λόγους που εκτίθενται κατωτέρω.

69. Αφενός, η Ιταλική Δημοκρατία δεν υποχρεούται να ανακτήσει την επίμαχη στο πρώτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως ενίσχυση. Επομένως, το πρώτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως δεν επάγεται τη λήψη εκτελεστικών μέτρων· είναι οριστικό και αυτοτελές.

70. Αφετέρου, εν αντιθέσει προς την αναιρεσείουσα στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Telefónica κατά Επιτροπής (C-274/12 P, EU:C:2013:852), ο P. Ferracci και η Scuola Elementare Maria Montessori δεν είναι οι ίδιοι δικαιούχοι της επίμαχης ενισχύσεως, αλλά δυνητικοί ανταγωνιστές των δικαιούχων της[46]. Πλην όμως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, προκειμένου να εκτιμηθεί αν κανονιστική πράξη επάγεται τη λήψη εκτελεστικών μέτρων, πρέπει να εξετάζεται αποκλειστικά η κατάσταση του προσώπου που επικαλείται το δικαίωμα προσφυγής δυνάμει του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ[47].

71. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να γίνει δεκτό ότι στις περιπτώσεις του P. Ferracci και της Scuola Elementare Maria Montessori δεν θα εφαρμοστεί καμία «εκτελεστική» πράξη της επίδικης αποφάσεως. Κατά τη γνώμη μου, είναι εντελώς τεχνητή η κατασκευή βάσει της οποίας θα πρέπει να ζητήσουν τη χορήγηση ενισχύσεως, η οποία γνωρίζουν πολύ καλά ότι δεν πρόκειται να τους χορηγηθεί, με αποκλειστικό σκοπό να προσβάλουν την απορριπτική απόφαση ενώπιον δικαστηρίου.

72. Συναφώς, δεν αντιλαμβάνομαι, εξάλλου, τη σημασία που μπορεί να έχει η διαφορά μεταξύ παράνομου καθεστώτος ενισχύσεων το οποίο δεν υπόκειται σε ανάκτηση (πρώτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως) και καθεστώτος ενισχύσεων που κρίθηκε μεν νόμιμο, αλλά του οποίου οι αναιρεσείουσες δεν είναι, εν πάση περιπτώσει, δικαιούχοι (δεύτερο και τρίτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως). Όπως είχα ήδη την ευκαιρία να επισημάνω, πώς να μην αμφισβητείται, τόσο στην πρώτη όσο και στη δεύτερη περίπτωση, η πραγματική αποτελεσματικότητα θεωρητικής κατασκευής στηριζόμενης στην ύπαρξη πράξεως η οποία υφίσταται μόνο για να μπορεί να προσβληθεί δικαστικώς[48];

44 Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Telefónica κατά Επιτροπής (C-274/12 P, EU:C:2013:852, σκέψη 35).

45 Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Telefónica κατά Επιτροπής (C-274/12 P, EU:C:2013:852, σκέψη 36)· η υπογράμμιση δική μου.

46 Είναι αλήθεια ότι στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση αυτή, η διαταγή ανακτήσεως δεν αφορούσε την αναιρεσείουσα, η οποία είχε, για την περίοδο που αφορούσε η υποχρέωση ανακτήσεως, παραιτηθεί από το δικαίωμα στην επίδικη ενίσχυση. Στην πράξη, επομένως, η κατάστασή της ήταν παρόμοια με εκείνη του P. Ferracci και της Scuola Elementare Maria Montessori.

47 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Telefónica κατά Επιτροπής (C-274/12 P, EU:C:2013:852, σκέψη 30), και της 28ης Απριλίου 2015, T & L Sugars και Sidul Açúcares κατά Επιτροπής (C-456/13 P, EU:C:2015:284, σκέψη 32).

48 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, προτάσεις μου στην υπόθεση Stichting Woonpunt κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-132/12 P, EU:C:2013:335, σημείο 62).

73. Συναφώς, εκτιμώ σκόπιμο να υπομνησθεί ότι το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ, ανάγεται στην κρίση του Δικαστηρίου ότι δεν διασφαλίζεται αποτελεσματική δικαστική προστασία στην περίπτωση που ο ιδιώτης δεν έχει άλλη επιλογή από το να παραβεί τον νόμο προκειμένου η αρμόδια εθνική αρχή να εκδώσει εκτελεστική πράξη κατά της οποίας να μπορεί να αμυνθεί ενώπιον δικαστηρίου το οποίο θα δύναται τότε να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα [49].

74. Εξάλλου, το Δικαστήριο αναγνώρισε ρητώς ότι «η έννοια των "κανονιστικών πράξεων που […] [δεν] περιλαμβάνουν εκτελεστικά μέτρα", όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, τελευταία φράση, ΣΛΕΕ, πρέπει να ερμηνεύεται με γνώμονα τον σκοπό της διατάξεως αυτής, ο οποίος συνίσταται, όπως προκύπτει από το ιστορικό της θεσπίσεώς της, στο να αποφευχθεί το ενδεχόμενο να πρέπει ο ιδιώτης να παραβεί τον νόμο για να έχει πρόσβαση σε δικαστήριο» [50].

75. Εντούτοις, καίτοι από τυπικής απόψεως ο P. Ferracci και η Scuola Elementare Maria Montessori δεν θα παρέβαιναν τον νόμο ζητώντας τη χορήγηση ενισχύσεως η οποία δεν προορίζεται για αυτούς, θα αναγκάζονταν να υιοθετήσουν συμπεριφορά η οποία θα ήταν, αναμφίβολα, καταδικασμένη σε αποτυχία, προκειμένου να έχουν πρόσβαση σε δικαστήριο. Μια τέτοια κατάσταση δεν θα ήταν, θεωρητικά, διαμετρικά αντίθετη προς εκείνη που δικαιολόγησε την τροποποίηση του άρθρου 230 ΕΚ.

76. Οι αποφάσεις σχετικά με το δανικό καθεστώς φορολογήσεως των τυχερών παιχνιδιών τις οποίες επικαλέστηκε η Επιτροπή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου καθώς και προς στήριξη των αιτήσεων αναιρέσεως που άσκησε δεν είναι ικανές να μεταβάλουν την προσέγγιση αυτή [51].

77. Η Επιτροπή είχε κρίνει το καθεστώς αυτό συμβατό με την εσωτερική αγορά βάσει του άρθρου 107, παράγραφος 3, στοιχείο γ', ΣΛΕΕ. Στο πλαίσιο των προσφυγών που ασκήθηκαν κατά της εν λόγω αποφάσεως της Επιτροπής, το Δικαστήριο έκρινε ότι αυτή «παράγει τα έννομα αποτελέσματά της έναντι των αναιρεσειουσών μόνο μέσω του εθνικού νομοθετικού μέτρου [το οποίο είχε αναστείλει την έναρξη ισχύος του επίμαχου καθεστώτος έως ότου η Επιτροπή εκδώσει την τελική απόφασή της] καθώς και των αποφάσεων επιβολής φόρου που θα εκδοθούν βάσει αυτού, οι οποίες θα συγκεκριμενοποιήσουν τις ακριβείς συνέπειες που έχει η κήρυξη της συμβατότητας που περιέχεται στην απόφαση της Επιτροπής για κάθε φορολογούμενο, περιλαμβανομένων των αναιρεσειουσών» [52].

78. Στις αναιρεσιβαλλόμενες αποφάσεις, το Γενικό Δικαστήριο εκτίμησε ότι οι καταστάσεις δεν είναι συγκρίσιμες, επειδή το διατακτικό της επίμαχης αποφάσεως της Επιτροπής στις υποθέσεις που αφορούσαν το δανικό καθεστώς φορολογήσεως των τυχερών παιχνιδιών πρόβλεπε την έκδοση εκτελεστικών διατάξεων του κοινοποιηθέντος μέτρου, ιδίως *μετά* τη θέσπιση αυτού [53].

79. Ανεξάρτητα από τη βασιμότητα της εκτιμήσεως αυτής, υπάρχει θεμελιώδης διαφορά μεταξύ του δανικού καθεστώτος φορολογήσεως των τυχερών παιχνιδιών και των επίμαχων στις υπό κρίση αιτήσεις αναιρέσεως ιταλικών διατάξεων. Συγκεκριμένα, το δανικό καθεστώς δεν θέσπιζε σε καμία περίπτωση απαλλαγή από τον φόρο υπέρ ορισμένων παρόχων. Αντιθέτως, ο εθνικός νόμος περί φορολογίας των τυχερών παιχνιδιών πρόβλεπε το σύνολο των διάφορων εφαρμοστέων φορολογικών συντελεστών, περιλαμβανομένων των υψηλότερων συντελεστών που εφαρμόζονταν στις επιχειρήσεις που προσέβαλαν την απόφαση της Επιτροπής [54].

49 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 13ης Μαρτίου 2007, Unibet (C-432/05, EU:C:2007:163, σκέψη 64).

50 Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Telefónica κατά Επιτροπής (C-274/12 P, EU:C:2013:852, σκέψη 27).

51 Πρόκειται για τις αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 26ης Σεπτεμβρίου 2014, Dansk Automat Brancheforening κατά Επιτροπής (T-601/11, EU:T:2014:839), και Royal Scandinavian Casino Århus κατά Επιτροπής (T-615/11, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2014:838), τις οποίες επικύρωσε το Δικαστήριο με διατάξεις της 21ης Απριλίου 2016, Dansk Automat Brancheforening κατά Επιτροπής (C-563/14 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2016:303), και Royal Scandinavian Casino Århus κατά Επιτροπής (C-541/14 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2016:302).

52 Διατάξεις της 21ης Απριλίου 2016, Royal Scandinavian Casino Århus κατά Επιτροπής (C-541/14 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2016:302, σκέψη 46), και Dansk Automat Brancheforening κατά Επιτροπής (C-563/14 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2016:303, σκέψη 58).

53 Βλ. αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Ferracci κατά Επιτροπής (T-219/13, EU:T:2016:485, σκέψη 69), και Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484, σκέψη 66).

54 Βλ. διατάξεις της 21ης Απριλίου 2016, Royal Scandinavian Casino Århus κατά Επιτροπής (C-541/14 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2016:302, σκέψη 45), και Dansk Automat Brancheforening κατά Επιτροπής (C-563/14 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2016:303, σκέψη 57).

80. Επομένως, σε μια τέτοια περίπτωση, δεν θα ήταν εσφαλμένο να εκληφθούν οι αποφάσεις επιβολής φόρου που θα εκδίδονταν βάσει του εθνικού νόμου ως εκτελεστικά μέτρα των οποίων τη λήψη «επάγεται» η απόφαση της Επιτροπής. Αυτές οι αποφάσεις επιβολής φόρου θα συγκεκριμενοποιήσουν τις συνέπειες της αποφάσεως της Επιτροπής και θα μπορούν να προσβληθούν, χωρίς δυσχέρειες ή τεχνητές κατασκευές, ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου.

81. Για όλους τους προεκτεθέντες λόγους, εκτιμώ ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η επίδικη απόφαση δεν επαγόταν τη λήψη εκτελεστικών μέτρων έναντι του P. Ferracci και της Scuola Elementare Maria Montessori.

4. Συμπέρασμα επί του παραδεκτού των προσφυγών που άσκησαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ο P. Ferracci και η Scuola Elementare Maria Montessori

82. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, εκτιμώ ότι η επίδικη απόφαση είναι όντως κανονιστική πράξη η οποία, αφενός, δεν επάγεται τη λήψη εκτελεστικών μέτρων έναντι του P. Ferracci και της Scuola Elementare Maria Montessori και, αφετέρου, τους αφορά άμεσα.

83. Ως εκ τούτου, δεδομένου ότι φρονώ ότι ο μοναδικός λόγος αναιρέσεως που προέβαλε η Επιτροπή προς στήριξη των αιτήσεων αναιρέσεως που άσκησε είναι αβάσιμος, εκτιμώ ότι οι αιτήσεις αναιρέσεως που άσκησε η Επιτροπή πρέπει να απορριφθούν.

84. Δεδομένου ότι πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι προσφυγές που άσκησαν ο P. Ferracci και η Scuola Elementare Maria Montessori είναι παραδεκτές, πρέπει να εξεταστεί η αίτηση αναιρέσεως που άσκησε η Scuola Elementare Maria Montessori, η οποία αφορά την ουσία της προσφυγής.

Β. Επί της ουσίας της προσφυγής που άσκησε ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου η Scuola Elementare Maria Montessori

85. Προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως που άσκησε κατά της αποφάσεως της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484, στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση), η Scuola Elementare Maria Montessori προβάλλει δύο λόγους αναιρέσεως. Ο πρώτος λόγος αναιρέσεως αντλείται από την εκτίμηση του Γενικού Δικαστηρίου που αφορά την απουσία διαταγής ανακτήσεως των ενισχύσεων που κρίθηκαν παράνομες και μη συμβατές με την εσωτερική αγορά (πρώτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως). Ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως βάλλει κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως καθόσον το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η απαλλαγή από τον IMU δεν συνιστά κρατική ενίσχυση κατά το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ (τρίτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως).

1. Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως με τον οποίο προβάλλεται η απουσία διαταγής ανακτήσεως

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

86. Ο πρώτος λόγος αναιρέσεως υποδιαιρείται σε τέσσερα σκέλη.

87. Πρώτον, η Scuola Elementare Maria Montessori υποστηρίζει ότι το Γενικό Δικαστήριο παρέβη το άρθρο 108 ΣΛΕΕ, το άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999 και το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, επιτρέποντας στην Επιτροπή να διαπιστώσει απόλυτη αδυναμία ανακτήσεως παράνομων ενισχύσεων στο στάδιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας. Η απόλυτη αδυναμία ανακτήσεως των παράνομων ενισχύσεων δεν συνιστά, κατά την αναιρεσείουσα, γενική αρχή του δικαίου κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999.

88. Δεύτερον, η Scuola Elementare Maria Montessori αμφισβητεί την ερμηνεία της έννοιας της «απόλυτης αδυναμίας» από το Γενικό Δικαστήριο στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Κατά την αναιρεσείουσα, το Γενικό Δικαστήριο στηρίχθηκε αποκλειστικά στις ιταλικές κτηματολογικές και φορολογικές βάσεις δεδομένων, οι οποίες δεν καθιστούσαν εφικτό να συναχθούν, αναδρομικά, τα αναγκαία για την ανάκτηση των ενισχύσεων δεδομένα. Εντούτοις, τα στοιχεία αυτά εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη και, ως εκ τούτου, δεν μπορούν να θεμελιώσουν την απόλυτη αδυναμία ανακτήσεως των ενισχύσεων.

89. Τρίτον, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση στηρίζεται, κατά την αναιρεσείουσα, σε εσφαλμένη ερμηνεία της έννοιας της «απόλυτης αδυναμίας» στο μέτρο που το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τα επιχειρήματα της Scuola Elementare Maria Montessori σχετικά με την ύπαρξη εναλλακτικών τρόπων που θα παρείχαν στην Ιταλική Δημοκρατία τη δυνατότητα να ανακτήσει την επίμαχη ενίσχυση ανεξάρτητα από τη διάρθρωση των βάσεων δεδομένων του κτηματολογίου και των φορολογικών βάσεων δεδομένων. Επίσης, κατά την αναιρεσείουσα, το Γενικό Δικαστήριο αντέστρεψε το βάρος αποδείξεως απαιτώντας από τη Scuola Elementare Maria Montessori να αποδείξει τη δυνατότητα ανακτήσεως των ενισχύσεων.

90. Τέταρτον, η Scuola Elementare Maria Montessori προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων, καθόσον αυτό έκρινε ότι είναι αδύνατο να συναχθούν από τις βάσεις δεδομένων του κτηματολογίου και τις φορολογικές βάσεις δεδομένων οι αναγκαίες για την ανάκτηση των επίμαχων ενισχύσεων πληροφορίες.

91. Με το υπόμνημα αντικρούσεως, η Επιτροπή αντιτείνει, πρώτον, ότι η απουσία διαταγής ανακτήσεως των παράνομων ενισχύσεων στην επίδικη απόφαση είναι σύμφωνη προς το άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999, το οποίο απαγορεύει στην Επιτροπή να διατάσσει την ανάκτηση όταν αυτό αντιβαίνει σε γενική αρχή του δικαίου. Εντούτοις, κατά τη γενική αρχή του δικαίου ότι ουδείς υποχρεούται στα αδύνατα, η Επιτροπή δεν μπορεί να επιβάλει υποχρέωση της οποίας η εκτέλεση είναι, από της γενέσεώς της, αντικειμενικώς και απολύτως, αδύνατη.

92. Δεύτερον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η Scuola Elementare Maria Montessori συγχέει τις έννοιες της «ανωτέρας βίας» και της «απόλυτης αδυναμίας». Η δεύτερη έννοια είναι ευρύτερη από την πρώτη και καλύπτει καταστάσεις οι οποίες δεν είναι ούτε απρόβλεπτες ούτε αφύσικες, όπως η εκκαθάριση της δικαιούχου επιχειρήσεως.

93. Τρίτον, η σχετική με την ύπαρξη εναλλακτικών μεθόδων ανακτήσεως της επίμαχης ενισχύσεως επιχειρηματολογία στηρίζεται στο εσφαλμένο επιχείρημα ότι η Scuola Elementare Maria Montessori απέδειξε την ύπαρξη τέτοιων μεθόδων. Το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν προς απόδειξη της υπάρξεως τέτοιων εναλλακτικών μεθόδων ανακτήσεως. Στο μέτρο που αμφισβητεί την απόρριψη αυτή, η Scuola Elementare Maria Montessori θέτει υπό αμφισβήτηση εκτιμήσεις σχετικές με τα πραγματικά περιστατικά, οι οποίες δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο αιτήσεως αναιρέσεως.

94. Τέταρτον, το επιχείρημα που αντλείται από παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων είναι απαράδεκτο, δεδομένου ότι η Scuola Elementare Maria Montessori απλώς ζητεί από το Δικαστήριο να εκτιμήσει τις αποδείξεις διαφορετικά από ό,τι το Γενικό Δικαστήριο.

β) Ανάλυση

95. Στην πραγματικότητα, τα δύο πρώτα σκέλη του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προβάλλει η Scuola Elementare Maria Montessori επιβάλλουν να δοθεί απάντηση σε τρία ερωτήματα τα οποία έχουν μεταξύ τους σχέση λογικής αλληλουχίας:

– Καταρχάς, μπορεί η Επιτροπή να αποφασίσει, εκ προοιμίου, να μη διατάξει την ανάκτηση ενισχύσεως την οποία κρίνει παράνομη και μη συμβατή με την εσωτερική αγορά;

– Εν συνεχεία, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, μπορεί να γίνει δεκτό ότι συντρέχει εν προκειμένω λόγος που μπορεί να δικαιολογήσει την απουσία διαταγής ανακτήσεως;

– Τέλος, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο δεύτερο ερώτημα, υπέπεσε το Γενικό Δικαστήριο σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την εφαρμογή του ως άνω δικαιολογητικού λόγου;

1) Επί της δυνατότητας της Επιτροπής να μη διατάξει την ανάκτηση παράνομης ενισχύσεως

96. Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, εκτιμώ ότι η Επιτροπή μπορεί να αποφασίσει, ήδη κατά το στάδιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας σχετικά με καθεστώς ενισχύσεων, να μη διατάξει την ανάκτηση ενισχύσεων που κρίθηκαν παράνομες.

97. Αφού υπενθύμισε ότι η κατάργηση παράνομης ενισχύσεως μέσω της ανακτήσεώς της αποτελεί τη λογική συνέπεια της διαπιστώσεως του παράνομου χαρακτήρα της[55], το Γενικό Δικαστήριο επεξηγεί, στη σκέψη 75 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι «ο σκοπός των διατάξεων της Συνθήκης περί κρατικών ενισχύσεων είναι η αποκατάσταση αποτελεσματικού ανταγωνισμού και συνεπώς, *κατ' αρχήν*, οι αποφάσεις της Επιτροπής επιβάλλουν στο οικείο κράτος μέλος την υποχρέωση να επιτύχει πράγματι, και χωρίς καθυστέρηση, την ανάκτηση των εν λόγω ενισχύσεων» [56].

98. Δεν διακρίνω εν προκειμένω καμία πλάνη περί το δίκαιο. Συγκεκριμένα, εκτιμώ ότι η διαταγή ανακτήσεως των παράνομων ενισχύσεων συνιστά αρχή, η οποία μπορεί, εξ ορισμού, να συνοδεύεται από εξαιρέσεις.

99. Η ανάλυση αυτή επιβεβαιώνεται από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τον ρόλο των εθνικών δικαστηρίων στην εφαρμογή του συστήματος ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων. Συγκεκριμένα, καίτοι κρίνει ότι «ο κύριος σκοπός που επιδιώκεται με την ανάκτηση μιας παρανόμως χορηγηθείσας κρατικής ενισχύσεως είναι η εξάλειψη της στρεβλώσεως του ανταγωνισμού που προκλήθηκε από το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα το οποίο αποκτήθηκε μέσω μιας τέτοιας ενισχύσεως» [57], το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι «[μ]όνον εφόσον συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις *ενδέχεται να μην είναι σκόπιμο να διαταχθεί η επιστροφή της ενισχύσεως*» [58]. Με τον τρόπο αυτό, το Δικαστήριο αναγνώρισε ήδη τη δυνατότητα, καίτοι εξαιρετική, παρεκκλίσεως από την αρχή κατά την οποία πρέπει να διατάσσεται η ανάκτηση παράνομης ενισχύσεως.

100. Εξάλλου, η ιδέα αυτή επαναλαμβάνεται ρητώς στο άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999, το οποίο προβλέπει ότι «[η] Επιτροπή δεν απαιτεί ανάκτηση της ενίσχυσης εάν αυτό αντίκειται σε κάποια γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου».

55 Η διαπίστωση αυτή του Γενικού Δικαστηρίου ερείδεται στη νομολογία του Δικαστηρίου. Βλ., υπ' αυτή την έννοια, αποφάσεις της 21ης Μαρτίου 1990, Βέλγιο κατά Επιτροπής (C-142/87, EU:C:1990:125, σκέψη 66), και της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Επιτροπή κατά Aer Lingus και Ryanair Designated Activity (C-164/15 P και C-165/15 P, EU:C:2016:990, σκέψη 116).

56 Η υπογράμμιση δική μου.

57 Απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2011, Residex Capital IV (C-275/10, EU:C:2011:814, σκέψη 34). Πιο πρόσφατα, βλ., επίσης, απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2015, Electrabel και Dunamenti Erőmű κατά Επιτροπής (C-357/14 P, EU:C:2015:642, σκέψη 111).

58 Απόφαση της 8ης Δεκεμβρίου 2011, Residex Capital IV (C-275/10, EU:C:2011:814, σκέψη 35)· η υπογράμμιση δική μου.

101. Επομένως, για να χρησιμοποιήσουμε τη διατύπωση του Δικαστηρίου, «η Επιτροπή υποχρεούται πάντοτε να διατάσσει την ανάκτηση ενισχύσεως την οποία κηρύσσει μη συμβατή με την κοινή αγορά, *εκτός εάν μια τέτοια ανάκτηση αντιβαίνει σε γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης*» [59].

102. Συνεπώς, εκτιμώ ότι, έστω και αν έχει μόνο εξαιρετικό χαρακτήρα, η δυνατότητα να μη διαταχθεί η ανάκτηση παράνομης ενισχύσεως στο στάδιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας δεν αμφισβητείται.

103. Ως εκ τούτου, πρέπει να εξεταστεί το δεύτερο ερώτημα που τίθεται με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως που προβάλλει η Scuola Elementare Maria Montessori και να προσδιοριστεί η γενική αρχή του δικαίου η οποία μπορεί να δικαιολογεί την απουσία διαταγής ανακτήσεως στην επίδικη απόφαση.

2) Επί της υπάρξεως γενικής αρχής του δικαίου της Ένωσης η οποία θα δικαιολογούσε, εν προκειμένω, την απουσία διαταγής ανακτήσεως των ενισχύσεων που κρίθηκαν παράνομες

104. Κατά την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι «η Επιτροπή, διαπιστώνοντας, ήδη κατά το στάδιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας και πριν εκδώσει διαταγή ανακτήσεως των ενισχύσεων, την *απόλυτη αδυναμία* της Ιταλικής Δημοκρατίας να ανακτήσει τις ενισχύσεις που κρίθηκαν παράνομες με την [επίδικη] απόφαση, δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο» [60].

105. Κατά την Επιτροπή, τα επιχειρήματα που προέβαλε η Ιταλική Δημοκρατία για να καταλήξει στο συμπέρασμα αυτό εντάσσονται στο πλαίσιο της αρχής «impossibilium nulla obligatio est», ήτοι ουδείς υποχρεούται στα αδύνατα [61]. Κατά την εκτίμηση της Επιτροπής, αυτή εκφράζει γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης.

106. Καταρχάς, επισημαίνεται ότι η φράση αυτή χαρακτηρίστηκε «αξίωμα» [62] ή «αρχή» [63] από ορισμένους προκατόχους μου, το δε Δικαστήριο τη χαρακτήρισε πρόσφατα «αρχή» [64]. Πιο πρόσφατα χρησιμοποιήθηκε, εξάλλου, για την αιτιολόγηση της ερμηνείας διατάξεως του δικαίου της Ένωσης [65].

107. Εν συνεχεία, εάν οι γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης μπορούν να οριστούν ως οι θεμελιώδεις διατάξεις του άγραφου πρωτογενούς δικαίου οι οποίες είναι συμφυείς με την έννομη τάξη της Ένωσης [66], εκτιμώ ότι η αρχή «impossibilium nulla obligatio est» μπορεί να λάβει τον χαρακτηρισμό αυτό, όταν εφαρμόζεται στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων.

108. Η αναγνώριση αυτή θα είναι συνεπής με το γεγονός ότι το *κύρος* αποφάσεως της Επιτροπής σχετικά με την ανάκτηση κρατικής ενισχύσεως που κρίθηκε παράνομη εξαρτάται από τη δυνατότητα ανακτήσεως της επίμαχης ενισχύσεως. Συγκεκριμένα, κατά το Δικαστήριο, η «απόλυτη αδυναμία [ανακτήσεως της παράνομης ενισχύσεως] δεν μπορεί να καταστήσει ανίσχυρη την προσβαλλόμενη

59 Απόφαση της 28ης Ιουλίου 2011, Mediaset κατά Επιτροπής (C-403/10 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2011:533, σκέψη 124)· η υπογράμμιση δική μου.

60 Απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484, σκέψη 87)· η υπογράμμιση δική μου.

61 Βλ. σημείο 12 του υπομνήματος αντικρούσεως της Επιτροπής (C-622/16 P). Η αρχή αυτή, η οποία ήταν ήδη γνωστή στο ρωμαϊκό δίκαιο (*Πανδέκτες*, σ. 50, 17 και 185, *Celsus libro octavo digestorum*), αποδίδεται επίσης ως «nemo potest ad impossibile obligari».

62 Βλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα V. Trstenjak στην υπόθεση Budějovický Budvar (C-482/09, EU:C:2011:46, υποσημείωση 44).

63 Βλ., διά παραπομπής σε επιχείρημα της Γερμανίας, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα L. A. Geelhoed στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-20/01 και C-28/01, EU:C:2002:717, σημείο 30).

64 Βλ. απόφαση της 3ης Μαρτίου 2016, Daimler (C-179/15, EU:C:2016:134, σκέψη 42).

65 Βλ. απόφαση της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987, σκέψη 96).

66 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα V. Trstenjak στην υπόθεση Audiolux κ.λπ. (C-101/08, EU:C:2009:410, σημείο 69).

απόφαση εφόσον αυτή ανακύπτει στο στάδιο της εκτελέσεως […]. Αντιθέτως, *η Επιτροπή δεν μπορεί να επιβάλει, με απόφαση όπως η προσβαλλόμενη, επί ποινή ανισχύρου αυτής της αποφάσεως, υποχρέωση της οποίας η εκτέλεση είναι, από της γενέσεώς της, αντικειμενικώς και απολύτως, [αδύνατη]*» [67].

109. Η αναγνώριση της γενικής αυτής αρχής θα είναι επίσης συνεπής με τη νομολογία του Δικαστηρίου κατά την οποία κράτος μέλος το οποίο, «κατά την εκτέλεση αποφάσεως της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, […] *αντιλαμβάνεται ότι θα υπάρξουν συνέπειες που δεν είχε υπολογίσει η Επιτροπή*, οφείλει να θέσει τα προβλήματα αυτά στην κρίση της Επιτροπής, προτείνοντας κατάλληλες τροποποιήσεις της επίμαχης αποφάσεως» [68]. Αυτή η υποχρέωση του κράτους μέλους υποδηλώνει κατ' ανάγκη ότι, αν η Επιτροπή είχε αντιληφθεί τις συνέπειες της αποφάσεώς της –όπως την αδυναμία ανακτήσεως των παράνομων ενισχύσεων–, μπορούσε και όφειλε να τις λάβει υπόψη κατά το στάδιο εκδόσεως της αποφάσεως. Σε αντίθετη περίπτωση, δεν θα υπήρχε λόγος να επιβληθεί στο κράτος μέλος που τις αντιλαμβάνεται η υποχρέωση να ενημερώσει σχετικά την Επιτροπή προκειμένου αυτή να μπορέσει να τροποποιήσει, ενδεχομένως, την απόφασή της.

110. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθεισών σκέψεων, η αρχή «impossibilium nulla obligatio est», νοούμενη ως απόλυτη αδυναμία ανακτήσεως, αντιστοιχεί σε θεμελιώδη άγραφη διάταξη συμφυή με το δίκαιο των κρατικών ενισχύσεων της Ένωσης. Ως εκ τούτου, εκτιμώ ότι μπορεί να θεωρηθεί γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999.

3) Επί της εφαρμογής από το Γενικό Δικαστήριο της αρχής «impossibilium nulla obligatio est»

111. Δεδομένου ότι η αρχή «impossibilium nulla obligatio est» μπορεί να θεωρηθεί γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης κατά το άρθρο 14, παράγραφος 1, του κανονισμού 659/1999, πρέπει να εξακριβωθεί ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο εκτιμώντας ότι η Επιτροπή δεν είχε υποπέσει σε τέτοιου είδους πλάνη κρίνοντας ότι οι βάσεις δεδομένων του κτηματολογίου και οι φορολογικές βάσεις δεδομένων δεν καθιστούν εφικτό τον προσδιορισμό των δικαιούχων των επίμαχων ενισχύσεων και ότι είναι, ως εκ τούτου, αδύνατον να επιτευχθεί η ανάκτηση των παράνομων ενισχύσεων [69].

112. Με το δεύτερο σκέλος του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προβάλλει προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως, η Scuola Elementare Maria Montessori αμφισβητεί το συγκεκριμένο συμπέρασμα του Γενικού Δικαστηρίου: κατά την άποψή της, τα στοιχεία που επικαλείται η Ιταλική Κυβέρνηση εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη και, ως εκ τούτου, δεν μπορούν να θεμελιώσουν την απόλυτη αδυναμία ανακτήσεως των ενισχύσεων.

113. Το Δικαστήριο ανέπτυξε την έννοια της «απόλυτης αδυναμίας» στο πλαίσιο της παρακολουθήσεως της εκτελέσεως των αποφάσεων της Επιτροπής στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων. Κατά πάγια νομολογία, «ο μοναδικός αμυντικός ισχυρισμός που μπορεί να προβληθεί από κράτος μέλος κατά προσφυγής λόγω παραβάσεώς του, την οποία έχει ασκήσει η Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, είναι ο ισχυρισμός περί απόλυτης αδυναμίας του να εκτελέσει ορθώς την απόφαση της Επιτροπής, με την οποία διατάχθηκε η ανάκτηση της οικείας ενισχύσεως» [70].

67 Απόφαση της 17ης Ιουνίου 1999, Βέλγιο κατά Επιτροπής (C-75/97, EU:C:1999:311, σκέψη 86)· η υπογράμμιση δική μου.

68 Απόφαση της 12ης Φεβρουαρίου 2015, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-37/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:90, σκέψη 67)· η υπογράμμιση δική μου. Βλ., επίσης, απόφαση της 10ης Ιουνίου 1993, Επιτροπή κατά Ελλάδας (C-183/91, EU:C:1993:233, σκέψη 19), ή ακόμη απόφαση της 17ης Ιουνίου 1999, Βέλγιο κατά Επιτροπής (C-75/97, EU:C:1999:311, σκέψη 88).

69 Βλ. απόφαση της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484, σκέψεις 85 και 87).

70 Απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 2013, Επιτροπή κατά Ισπανίας (C-529/09, EU:C:2013:31, σκέψη 99). Η δυνατότητα αυτή διατυπώθηκε για πρώτη φορά επ' ευκαιρία της αποφάσεως της 15ης Ιανουαρίου 1986, Επιτροπή κατά Βελγίου (52/84, EU:C:1986:3, σκέψη 14). Πιο πρόσφατα, βλ. απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2017, Επιτροπή κατά Ελλάδας (C-481/16, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2017:845, σκέψη 28).

114. Εντούτοις, διαπιστώνεται ότι, καίτοι ο αμυντικός ισχυρισμός υφίσταται στη θεωρία, έως σήμερα αναγνωρίζεται ως βάσιμος μόνο σε μία συγκεκριμένη περίπτωση. Πρόκειται για την περίπτωση στην οποία οι επιχειρήσεις δικαιούχοι των επίμαχων ενισχύσεων εκκαθαρίστηκαν χωρίς να υπάρχουν ανακτήσιμα στοιχεία ενεργητικού[71]· εξάλλου, ο απλός ισχυρισμός της δύσκολης οικονομικής καταστάσεως της επιχειρήσεως ή γενικοί και αφηρημένοι ισχυρισμοί σχετικοί με τη μεταβίβαση των δραστηριοτήτων ορισμένων επιχειρήσεων κρίθηκαν ανεπαρκείς για την εκπλήρωση των προϋποθέσεων της απόλυτης αδυναμίας ανακτήσεως[72]. Αντιθέτως, στην περίπτωση επιχειρήσεων που έπαυσαν τη δραστηριότητά τους, «απόλυτη αδυναμία εκτέλεσης μπορεί να γίνει […] δεκτή μόνον αναλόγως των ιδιαιτέρων περιστάσεων που αφορούν καθεμία από [τις οικείες επιχειρήσεις]»[73].

115. Εν συνεχεία, είναι επίσης βέβαιο ότι η προϋπόθεση της απόλυτης αδυναμίας εκτελέσεως δεν πληρούται οσάκις το κράτος μέλος περιορίζεται να γνωστοποιήσει στην Επιτροπή τις δυσχέρειες νομικής, πολιτικής και πρακτικής φύσεως που παρουσίαζε η εκτέλεση της αποφάσεως, χωρίς να προβεί σε καμία ουσιαστική ενέργεια προς τις οικείες επιχειρήσεις προκειμένου να αναζητήσει την ενίσχυση και χωρίς να προτείνει στην Επιτροπή εναλλακτικούς τρόπους εκτελέσεως της αποφάσεως που θα καθιστούσαν δυνατή την υπερνίκηση των δυσχερειών. Δεν χωρεί καμία αμφιβολία όσον αφορά τη σημασία και τον πάγιο χαρακτήρα, στη νομολογία, της απορριπτικής αυτής κρίσεως[74].

116. Ειδικότερα, επισημαίνω ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι δυσκολίες που αφορούν την ταυτοποίηση των δικαιούχων, λόγω ελλείψεων στην εφαρμοστέα νομοθεσία, ή τον υπολογισμό του ποσού των ενισχύσεων που πρέπει να ανακτηθούν καθώς και την επιλογή και εφαρμογή των διαδικασιών ανακτήσεως, συνιστούν εσωτερικές δυσκολίες που θα πρέπει να αποδοθούν σε πράξεις ή παραλείψεις των εθνικών αρχών[75]. Ομοίως, ούτε ο μεγάλος αριθμός των ενισχυθεισών επιχειρήσεων επαρκεί ώστε να θεωρηθεί η ανάκτηση τεχνικώς αδύνατη[76].

117. Εν προκειμένω, όμως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι τα επιχειρήματα που προέβαλε η Ιταλική Κυβέρνηση και τα οποία έκανε δεκτά η Επιτροπή, είναι της φύσεως αυτής.

118. Συγκεκριμένα, όπως επισημαίνει το Γενικό Δικαστήριο στη σκέψη 76 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, «[μ]ε την [επίδικη] απόφαση, η Επιτροπή επισήμανε, στις αιτιολογικές σκέψεις 191 έως 198, ότι, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαιτεροτήτων της συγκεκριμένης περιπτώσεως, θα ήταν απολύτως αδύνατον για την Ιταλική Δημοκρατία να προβεί στην ανάκτηση ενδεχόμενων ενισχύσεων που χορηγήθηκαν παράνομα στο πλαίσιο των διατάξεων περί του ICI. Κατ' ουσίαν, εξήγησε ότι ούτε οι βάσεις δεδομένων του κτηματολογίου ούτε οι φορολογικές βάσεις δεδομένων επέτρεπαν τον εντοπισμό του τύπου δραστηριότητας (οικονομικής ή μη) που ασκείται στα ανήκοντα στις μη εμπορικές οντότητες ακίνητα καθώς και τον αντικειμενικό υπολογισμό του ποσού του φόρου προς ανάκτηση».

119. Στη σκέψη 85 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Γενικό Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι «η Ιταλική Δημοκρατία εξήγησε ότι, λόγω της δομής του κτηματολογίου και της ελλείψεως κατάλληλων φορολογικών πληροφοριών, ήταν αδύνατον να συναχθεί αναδρομικά, από τις βάσεις δεδομένων του κτηματολογίου και τις φορολογικές βάσεις δεδομένων, ο τύπος των στοιχείων που απαιτούνται

71 Βλ. απόφαση της 2ας Ιουλίου 2002, Επιτροπή κατά Ισπανίας (C-499/99, EU:C:2002:408, σκέψη 37). Υπ' αυτή την έννοια, Karpenschif, M., *Droit européen des aides d'État*, Βρυξέλλες, Bruylant, 2η έκδ., 2017, αριθ. 612.

72 Βλ. αποφάσεις της 2ας Ιουλίου 2002, Επιτροπή κατά Ισπανίας (C-499/99, EU:C:2002:408, σκέψεις 38 έως 40), και της 13ης Νοεμβρίου 2008, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-214/07, EU:C:2008:619, σκέψη 63).

73 Απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2008, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-214/07, EU:C:2008:619, σκέψη 64).

74 Από την πρώτη διατύπωσή της στην απόφαση της 2ας Φεβρουαρίου 1989, Επιτροπή κατά Γερμανίας (94/87, EU:C:1989:46, σκέψη 10), εντόπισα 31 υπομνήσεις της νομολογίας αυτής.

75 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2008, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-214/07, EU:C:2008:619, σκέψη 50).

76 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 17ης Ιουνίου 1999, Βέλγιο κατά Επιτροπής (C-75/97, EU:C:1999:311, σκέψη 90).

προκειμένου να επιχειρηθεί η ανάκτηση της προβαλλόμενης ενισχύσεως. Βάσει των εξηγήσεων αυτών, η Επιτροπή εκτίμησε ότι ήταν όντως αδύνατον να εντοπιστούν οι αποδέκτες της εν λόγω ενισχύσεως και ότι η ενίσχυση αυτή δεν μπορούσε αντικειμενικώς να υπολογισθεί, ελλείψει διαθέσιμων στοιχείων, πράγμα το οποίο εξήγησε με την [επίδικη] απόφαση».

120. Τα επιχειρήματα αυτά, τα οποία αφορούν τα δεδομένα του κτηματολογίου και τα φορολογικά δεδομένα, είναι παρόμοια με εκείνα που προέβαλε η Γαλλική Δημοκρατία στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2008, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-214/07, EU:C:2008:619), η οποία αφορούσε επίσης φορολογική απαλλαγή[77].

121. Εντούτοις, εν αντιθέσει προς τη Γαλλική Κυβέρνηση που υποστήριξε ότι οι δυσκολίες αυτές συνιστούσαν εξωτερικά εμπόδια που έχουν σχέση με το εύρος και την πολυπλοκότητα της ανακτήσεως των ενισχύσεων, το Δικαστήριο έκρινε ότι επρόκειτο για εσωτερικές δυσκολίες που έπρεπε να αποδοθούν σε πράξεις ή παραλείψεις των εθνικών αρχών[78]. Πολύ πρόσφατα, το Δικαστήριο διευκρίνισε μάλιστα ότι «ο φόβος εσωτερικών δυσχερειών, *ακόμη και ανυπέρβλητων*, σχετικά με τον έλεγχο της καταστάσεως κάθε εμπλεκόμενης επιχειρήσεως, όσον αφορά την ανάκτηση των παράνομων ενισχύσεων […] δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη μη τήρηση από κράτος μέλος των υποχρεώσεων που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης»[79].

122. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο δεν φαίνεται να υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, στη σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, βάσει στοιχείων που συνδέονταν μόνο με τις ελλείψεις των δεδομένων του κτηματολογίου και των φορολογικών δεδομένων, ότι «η Επιτροπή, διαπιστώνοντας, ήδη κατά το στάδιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας και πριν εκδώσει διαταγή ανακτήσεως των ενισχύσεων, την *απόλυτη αδυναμία* της Ιταλικής Δημοκρατίας να ανακτήσει τις ενισχύσεις που κρίθηκαν παράνομες με την [επίδικη] απόφαση, δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο».

123. Συγκεκριμένα, όπως προεκτέθηκε, η κατάργηση παράνομης ενισχύσεως μέσω της ανακτήσεώς της αποτελεί τη λογική συνέπεια της διαπιστώσεως του παράνομου χαρακτήρα της[80]. Ως εκ τούτου, συμπεραίνω ότι η υποχρέωση διαταγής της ανακτήσεως παράνομων ενισχύσεων συνιστά αρχή η οποία μπορεί να συνοδεύεται από εξαιρέσεις[81]. Εντούτοις, όπως κάθε εξαίρεση, αυτή πρέπει να ερμηνεύεται στενά.

124. Επομένως, εκτιμώ ότι, στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, εν αντιθέσει προς ό,τι έπραξε το Γενικό Δικαστήριο στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, δεν μπορεί να δοθεί στη γενική αρχή του δικαίου «impossibilium nulla obligatio est» περιεχόμενο ευρύτερο από αυτό που δίνεται στην «απόλυτη αδυναμία» ανακτήσεως παράνομης ενισχύσεως στο στάδιο της εκτελέσεως της αποφάσεως της Επιτροπής.

77 Ειδικότερα, η Γαλλική Δημοκρατία επικαλέστηκε το γεγονός ότι το επίμαχο καθεστώς ενισχύσεων δεν συνεπαγόταν αναγκαστικά ειδική ταυτοποίηση των δικαιούχων στο πλαίσιο συστήματος δηλώσεων καθώς και το γεγονός ότι οι φορολογικές δηλώσεις που υποβλήθηκαν σε εθνικό επίπεδο δεν περιείχαν ορισμένες πληροφορίες αναγκαίες για τον υπολογισμό των ενισχύσεων που πρέπει να ανακτηθούν (βλ. απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2008, Επιτροπή κατά Γαλλίας, C-214/07, EU:C:2008:619, σκέψεις 23 και 28).

78 Πρβλ. τις σκέψεις 21 και 50 της απόφασης της 13ης Νοεμβρίου 2008, Επιτροπή κατά Γαλλίας, C-214/07, EU:C:2008:619). Σε ορισμένες περιπτώσεις, η Επιτροπή έχει διακρίνει τις δυσκολίες αυτές από την κατάσταση στην οποία είναι αδύνατον να προσδιοριστούν οι δικαιούχοι ενισχύσεως λόγω εκπνοής της νόμιμης προθεσμίας διατηρήσεως των λογιστικών στοιχείων (βλ., υπ' αυτή την έννοια, θέση της Επιτροπής στο πλαίσιο της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2008, Επιτροπή κατά Γαλλίας, C-214/07, EU:C:2008:619, σκέψεις 13, 22 και 48). Τούτου λεχθέντος, εάν το Δικαστήριο ήθελε αποφανθεί επί της ιδιαίτερης αυτής περιστάσεως –κάτι το οποίο δεν έπραξε στην προμνησθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Γαλλίας– η πιο πρόσφατη νομολογία του μου επιτρέπει ακόμη και να αμφιβάλλω για τη σκοπιμότητα της διακρίσεως, δεδομένου ότι το Δικαστήριο αποφάνθηκε πρόσφατα ότι «ο φόβος εσωτερικών δυσχερειών, ακόμη και ανυπέρβλητων […] δεν μπορεί να δικαιολογήσει τη μη τήρηση από κράτος μέλος των υποχρεώσεων που υπέχει από το δίκαιο της Ένωσης» (απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, Επιτροπή κατά Βελγίου, C-591/14, EU:C:2017:670, σκέψη 44).

79 Απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, Επιτροπή κατά Βελγίου (C-591/14, EU:C:2017:670, σκέψη 44 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία)· η υπογράμμιση δική μου.

80 Βλ. παρατεθείσα στην υποσημείωση 55 νομολογία.

81 Βλ. σημείο 98 των παρουσών προτάσεων.

125. Ως εκ τούτου, εφόσον τα σχετικά με τις νομικές, πολιτικές ή διοικητικές δυσκολίες επιχειρήματα δεν έγιναν δεκτά από το Δικαστήριο στο πλαίσιο της εκτελέσεως αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία διατάσσεται η ανάκτηση καθεστώτος ενισχύσεων, δεν μπορούν να γίνουν δεκτά στο στάδιο της αποφάσεως που λήφθηκε στο πέρας της επίσημης διαδικασίας έρευνας.

γ) Συμπέρασμα επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως

126. Από τις προεκτεθείσες σκέψεις συνάγεται ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κρίνοντας, στη σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή, διαπιστώνοντας, ήδη κατά το στάδιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας και πριν εκδώσει διαταγή ανακτήσεως των ενισχύσεων, την απόλυτη αδυναμία της Ιταλικής Δημοκρατίας να ανακτήσει τις ενισχύσεις που κρίθηκαν παράνομες με την επίδικη απόφαση, δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο στηριζόμενη αποκλειστικά στην αδυναμία να συναχθεί, αναδρομικά, από τις διαθέσιμες βάσεις δεδομένων του κτηματολογίου και τις φορολογικές βάσεις δεδομένων, το είδος των αναγκαίων δεδομένων για την κίνηση διαδικασίας ανακτήσεως της προβαλλόμενης ενισχύσεως.

127. Τα επιχειρήματα που προέβαλε η Scuola Elementare Maria Montessori, στο πλαίσιο του τρίτου και του τέταρτου σκέλους του πρώτου λόγου αναιρέσεως, αφορούν επίσης την εφαρμογή από το Γενικό Δικαστήριο της προϋποθέσεως που αφορά την «απόλυτη αδυναμία» ανακτήσεως της επίμαχης ενισχύσεως. Ως εκ τούτου, τα επιχειρήματα αυτά δεν μπορούν να επιφέρουν ευρύτερη αναίρεση της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου κατά το μέρος που αυτή αφορά το πρώτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως. Επομένως, παρέλκει η εξέτασή τους.

2. Επί του δεύτερου λόγου αναιρέσεως

128. Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως η Scuola Elementare Maria Montessori προσάπτει στο Γενικό Δικαστήριο ότι έκρινε, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, ότι η απαλλαγή από τον IMU δεν συνιστά κρατική ενίσχυση κατά το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ (τρίτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως) με την αιτιολογία ότι οι προϋποθέσεις χορηγήσεώς της διασφαλίζουν ότι δεν εφαρμόζεται στις «οικονομικές δραστηριότητες».

α) Επιχειρήματα των διαδίκων

129. Για να απαλλάσσονται από τον IMU, οι προβλεπόμενες στην εφαρμοστέα νομοθεσία δραστηριότητες πρέπει να ασκούνται με «μη εμπορικές μεθόδους»[82]. Η έννοια αυτή ορίζεται στο άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο p, του υπουργικού διατάγματος 200, της 19ης Νοεμβρίου 2012 (στο εξής: υπουργικό διάταγμα): δεν πρέπει να επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό και δεν πρέπει να υπάρχει σχέση ανταγωνισμού μεταξύ της δραστηριότητας της οντότητας που είναι δικαιούχος της απαλλαγής και της δραστηριότητας των παραγόντων της αγοράς που επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό.

130. Κατά τη Scuola Elementare Maria Montessori, η έννοια της ασκούμενης με «μη εμπορικές μεθόδους» «οικονομικής δραστηριότητας» είναι άγνωστη στο δίκαιο του ανταγωνισμού της Ένωσης και τα γενικά κριτήρια που προβλέπονται στο άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο p, του υπουργικού διατάγματος διαφέρουν από αυτά που έχει διατυπώσει το Δικαστήριο.

82 Βλ. άρθρο 91bis, παράγραφος 1, του νομοθετικού διατάγματος 1, της 24ης Ιανουαρίου 2012, περί έκτακτων διατάξεων για τον ανταγωνισμό, την ανάπτυξη των υποδομών και την ανταγωνιστικότητα, το οποίο κυρώθηκε, με τροποποιήσεις, με τον νόμο 27 της 24ης Μαρτίου 2012.

131. Επιπλέον, κατά την αναιρεσείουσα, δραστηριότητες όπως οι εκπαιδευτικές και εκείνες που αφορούν την παροχή καταλύματος περιλαμβάνουν «συνήθως προσφορά αγαθών και υπηρεσιών στην αγορά και […] είναι *εκ φύσεως ανταγωνιστικές* με τις δραστηριότητες που ασκούν άλλοι παράγοντες της αγοράς» [83]. Επομένως, η σχετική με την απουσία ανταγωνισμού προϋπόθεση είναι, κατά κάποιον τρόπο, αμιγώς τυπική.

132. Εξάλλου, η Scuola Elementare Maria Montessori εκτιμά ότι το Γενικό Δικαστήριο έπρεπε να είχε εξετάσει διεξοδικότερα τις «αντικειμενικές» προϋποθέσεις που προβλέπονται στο υπουργικό διάταγμα – οι οποίες καθορίζουν τα ειδικά χαρακτηριστικά που πρέπει να πληροί κάθε δραστηριότητα, ιδίως δε οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες και οι δραστηριότητες παροχής καταλύματος, για να τύχει της επίμαχης απαλλαγής. Επομένως, η αναιρεσείουσα επισημαίνει ότι, για να θεωρούνται ως ασκούμενες με «μη εμπορικές» μεθόδους, οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες πρέπει να «παρέχονται δωρεάν ή έναντι καταβολής συμβολικού αντιτίμου το οποίο καλύπτει μέρος μόνο του πραγματικού κόστους της υπηρεσίας» [84]. Η αναιρεσείουσα εκτιμά ότι, με την προϋπόθεση αυτή, το υπουργικό διάταγμα επιτρέπει τη χρηματοδότηση από ιδιώτες των παρεχόμενων από τους δικαιούχους της απαλλαγής υπηρεσιών μέσω της καταβολής ανταλλάγματος που καλύπτει σημαντικό μέρος του κόστους [85]. Όσον αφορά τις δραστηριότητες παροχής καταλύματος, η αναιρεσείουσα επισημαίνει ότι, για να θεωρούνται ως ασκούμενες με «μη εμπορικές» μεθόδους πρέπει επίσης να «παρέχονται δωρεάν ή έναντι καταβολής συμβολικού αντιτίμου το οποίο δεν θα υπερβαίνει σε καμία περίπτωση το ήμισυ της μέσης προβλεπόμενης τιμής για ανάλογες δραστηριότητες που ασκούνται στην ίδια γεωγραφική ζώνη» [86]. Η αναιρεσείουσα εκτιμά ότι, με την παραπομπή αυτή στο ήμισυ της μέσης προβλεπόμενης τιμής για ανάλογες δραστηριότητες που ασκούνται υπό συνθήκες ανταγωνισμού, το υπουργικό διάταγμα αναγνωρίζει οικονομικό χαρακτήρα στην παροχή που προσφέρεται με συμβολικό αντίτιμο [87].

133. Αντιθέτως, η Επιτροπή εκτιμά ότι η συλλογιστική του Γενικού Δικαστηρίου είναι όχι μόνο λογική αλλά και ορθή από νομική άποψη. Επιπλέον, η αιτίαση της αναιρεσείουσας που αφορά την προϋπόθεση του συμβολικού αντιτίμου που μπορεί να απαιτηθεί για τη χρηματοδότηση των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και των δραστηριοτήτων παροχής καταλύματος (αντικειμενική προϋπόθεση) βασίζεται, κατά την Επιτροπή, σε εσφαλμένη υπόθεση.

β) Ανάλυση

134. Η Scuola Elementare Maria Montessori προσάπτει στην ιταλική νομοθεσία τη χρήση έννοιας άγνωστης στο δίκαιο του ανταγωνισμού της Ένωσης, ήτοι της έννοιας της οικονομικής δραστηριότητας που ασκείται με «μη εμπορικές μεθόδους». Κατ' αυτήν, η ερμηνεία της έννοιας αυτής από το Γενικό Δικαστήριο αντιβαίνει στις έννοιες της «επιχειρήσεως» και της «οικονομικής δραστηριότητας» όπως προκύπτουν από τη νομολογία του Δικαστηρίου.

135. Δεν συμμερίζομαι την ερμηνεία αυτή της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Ειδικότερα, τόσο η Επιτροπή (στην επίδικη απόφαση) όσο και το Γενικό Δικαστήριο (στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση) εκτίμησαν την προκαταρκτική προϋπόθεση που απαιτείται στην ιταλική νομοθεσία για την απαλλαγή από τον IMU υπό το πρίσμα των εννοιών της «επιχειρήσεως» και της «οικονομικής δραστηριότητας» όπως ορίζονται στην πάγια νομολογία του Δικαστηρίου.

83 Βλ. σημείο 57 του δικογράφου της αιτήσεως αναιρέσεως της Scuola Elementare Maria Montessori (η υπογράμμιση της αναιρεσείουσας).

84 Άρθρο 4, παράγραφος 3, στοιχείο c, του υπουργικού διατάγματος.

85 Βλ. σημείο 59 του δικογράφου της αιτήσεως αναιρέσεως της Scuola Elementare Maria Montessori.

86 Άρθρο 4, παράγραφος 4, του υπουργικού διατάγματος.

87 Βλ. σημείο 64 του δικογράφου της αιτήσεως αναιρέσεως της Scuola Elementare Maria Montessori.

136. Αφενός, έχει διαπιστωθεί ότι «το δίκαιο ανταγωνισμού της Ένωσης, και ιδίως η απαγόρευση που προβλέπει το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αφορά τις δραστηριότητες επιχειρήσεων» [88], οι οποίες περιλαμβάνουν, στο ίδιο πλαίσιο του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης, «κάθε φορέα που ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς που τον διέπει και τον τρόπο χρηματοδοτήσεώς του» [89]. Αφετέρου, δεν αμφισβητείται επίσης ότι «[σ]υνιστά οικονομική δραστηριότητα κάθε δραστηριότητα διαθέσεως αγαθών ή παροχής υπηρεσιών σε συγκεκριμένη αγορά» [90]. Υπό τις συνθήκες αυτές, «[τ]ο γεγονός ότι η προσφορά αγαθών ή υπηρεσιών δεν έχει σκοπό το κέρδος δεν σημαίνει ότι ο φορέας που πραγματοποιεί τις πράξεις αυτές στην αγορά δεν πρέπει να θεωρείται επιχείρηση, εφόσον με την προσφορά αυτή ανταγωνίζεται άλλους επιχειρηματίες που επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό» [91].

137. Το Γενικό Δικαστήριο εξέτασε τη νομιμότητα του καθεστώτος απαλλαγής από τον IMU βάσει των ορισμών αυτών, οι οποίοι υπενθυμίζονται στις σκέψεις 131 έως 133 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

138. Όπως διαπίστωσε το Γενικό Δικαστήριο, το υπουργικό διάταγμα αποκλείει ρητώς από το πεδίο εφαρμογής της απαλλαγής από τον IMU τις δραστηριότητες οι οποίες ανταγωνίζονται τις δραστηριότητες άλλων παραγόντων που επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό [92]. Ως εκ τούτου, το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, αποφαινόμενο, στη σκέψη 137 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι «η εν λόγω ρύθμιση εφαρμόζεται μόνο σε οντότητες που δεν μπορούν να θεωρηθούν ως “επιχειρήσεις” προς τον σκοπό της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης».

139. Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή στο υπόμνημα αντικρούσεως, μολονότι ενδέχεται να μην τηρείται η ως άνω προϋπόθεση, η περίσταση αυτή δεν επηρεάζει τη νομιμότητα του εξετασθέντος καθεστώτος αλλά συνιστά απλώς παράβαση της εθνικής νομοθεσίας [93].

140. Εκτός από τη γενική αυτή προϋπόθεση που αφορά την άσκηση δραστηριότητας με «μη εμπορικές μεθόδους», το υπουργικό διάταγμα εξαρτά την απαλλαγή από τον IMU από τη συνδρομή «αντικειμενικών» προϋποθέσεων για ορισμένα είδη δραστηριοτήτων. Εν αντιθέσει προς ό,τι υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, οι «αντικειμενικές» προϋποθέσεις που αφορούν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες και τις δραστηριότητες παροχής καταλύματος δεν θέτουν εν αμφιβόλω την εκτίμηση του συστήματος απαλλαγής.

88 Απόφαση της 27ης Ιουνίου 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψη 39). Βλ., επίσης, απόφαση της 5 Μαρτίου 2015, Επιτροπή κ.λπ. κατά Versalis κ.λπ. (C-93/13 P και C-123/13 P, EU:C:2015:150, σκέψη 88).

89 Αποφάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2006, Cassa di Risparmio di Firenze κ.λπ. (C-222/04, EU:C:2006:8, σκέψη 107), της 19ης Δεκεμβρίου 2012, Mitteldeutsche Flughafen και Flughafen Leipzig-Halle κατά Επιτροπής (C-288/11 P, EU:C:2012:821, σκέψη 50), καθώς και της 27ης Ιουνίου 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψη 41).

90 Αποφάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2006, Cassa di Risparmio di Firenze κ.λπ. (C-222/04, EU:C:2006:8, σκέψη 108), της 19ης Δεκεμβρίου 2012, Mitteldeutsche Flughafen και Flughafen Leipzig-Halle κατά Επιτροπής (C-288/11 P, EU:C:2012:821, σκέψη 50), καθώς και της 27ης Ιουνίου 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψη 45).

91 Αποφάσεις της 1ης Ιουλίου 2008, MOTOE (C-49/07, EU:C:2008:376, σκέψη 27), και της 27ης Ιουνίου 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψη 46). Βλ., επίσης, υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, Cassa di Risparmio di Firenze κ.λπ. (C-222/04, EU:C:2006:8, σκέψη 123).

92 Υπενθυμίζεται ότι, βάσει του άρθρου 91bis, παράγραφος 1, του νομοθετικού διατάγματος 1, για να απαλλάσσονται από τον IMU, οι προβλεπόμενες στην εφαρμοστέα νομοθεσία δραστηριότητες πρέπει να ασκούνται με «μη εμπορικές μεθόδους». Εντούτοις, κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο p, του υπουργικού διατάγματος, για να πληρούται η προϋπόθεση αυτή, οι δραστηριότητες δεν πρέπει να επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό *και* δεν πρέπει να υπάρχει σχέση ανταγωνισμού μεταξύ της δραστηριότητας της οντότητας που είναι δικαιούχος της απαλλαγής και της δραστηριότητας των παραγόντων της αγοράς που επιδιώκουν κερδοσκοπικό σκοπό.

93 Βλ. σημείο 69 του υπομνήματος αντικρούσεως της Επιτροπής.

141. Όσον αφορά τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες, η Scuola Elementare Maria Montessori υπενθυμίζει ότι αυτές πρέπει να παρέχονται δωρεάν ή έναντι καταβολής συμβολικού αντιτίμου το οποίο καλύπτει μέρος μόνο του πραγματικού κόστους της υπηρεσίας. Κατά την αναιρεσείουσα, με τον τρόπο αυτό, η ιταλική νομοθεσία επιτρέπει τη χρηματοδότηση των παρεχόμενων υπηρεσιών *ουσιαστικά* από ιδιώτες μέσω της καταβολής ανταλλάγματος [94].

142. Όπως εκτίθεται από την αναιρεσείουσα, το επιχείρημα αυτό μπορεί να φαίνεται πειστικό. Εντούτοις, κατόπιν διεξοδικότερης αναλύσεως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό. Καταρχάς, είναι αμφίβολο ότι πληρωμή η οποία καλύπτει μόνο «*μέρος* του πραγματικού κόστους της υπηρεσίας» μπορεί να χρηματοδοτήσει ουσιαστικά την ασκούμενη δραστηριότητα. Εν συνεχεία, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η αναιρεσείουσα λαμβάνει υπόψη μέρος μόνο του άρθρου 4, παράγραφος 3, στοιχείο c, του υπουργικού διατάγματος. Συγκεκριμένα, «περιέργως», παραλείπει την τελευταία προϋπόθεση, η οποία προβλέπεται εντούτοις ρητώς στην εν λόγω διάταξη. Καίτοι το υπουργικό διάταγμα επιτρέπει την καταβολή συμβολικού ποσού, στο άρθρο 4, παράγραφος 3, στοιχείο c, του υπουργικού διατάγματος προστίθεται ότι το απαιτούμενο ποσό πρέπει *να μην έχει σχέση* με το πραγματικό κόστος της υπηρεσίας.

143. Εντούτοις, για να θεωρείται μια εκπαιδευτική δραστηριότητα παροχή υπηρεσιών, πρέπει «τα μαθήματα που διδάσκονται σε εκπαιδευτικά ιδρύματα [να] χρηματοδοτούνται *κυρίως* από ιδιωτικούς πόρους, οι οποίοι δεν προέρχονται από τον ίδιο τον παρέχοντα τις υπηρεσίες» [95]. Ως εκ τούτου, δεδομένου ότι η εξωτερική συνεισφορά που μπορεί να απαιτηθεί πρέπει, κατ' ανάγκη, να μην έχει σχέση με το πραγματικό κόστος της υπηρεσίας, εκτιμώ ότι είναι αδύνατον να καλύπτει ουσιαστικά τη χρηματοδότησή της.

144. Δεδομένου ότι το συμβολικό αντίτιμο που επιτρέπεται από το υπουργικό διάταγμα δεν μπορεί να καλύπτει ουσιαστικά την εκπαιδευτική δραστηριότητα, δεν μπορεί να εξομοιωθεί με το οικονομικό αντάλλαγμα της παροχής αυτής. Επομένως, δεν πρόκειται για αμοιβή κατά την έννοια του δικαίου του ανταγωνισμού της Ένωσης. Με άλλα λόγια, το άρθρο 4, παράγραφος 3, στοιχείο c, του υπουργικού διατάγματος διασφαλίζει ότι οι οντότητες που μπορούν να επωφεληθούν της απαλλαγής από τον IMU λόγω εκπαιδευτικής δραστηριότητας δεν ασκούν «οικονομική δραστηριότητα», δεδομένου ότι σκοπός τους δεν είναι να πραγματοποιήσουν εμπορικό κέρδος μέσω της δραστηριότητας αυτής [96].

145. Όσον αφορά τις δραστηριότητες παροχής καταλύματος, οι προϋποθέσεις που θέτει το υπουργικό διάταγμα διασφαλίζουν επίσης την απουσία οικονομικού χαρακτήρα. Καταρχάς, το άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο j, του εν λόγω διατάγματος επιφυλάσσει την απαλλαγή από τον IMU μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η πρόσβαση σε κατάλυμα περιορίζεται σε ορισμένες κατηγορίες χρηστών και η περίοδος λειτουργίας δεν είναι συνεχής. Εξάλλου, η ίδια διάταξη αποκλείει ρητώς τις ξενοδοχειακές ή παραξενοδοχειακές μονάδες. Εν συνεχεία, όπως και για τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες, το άρθρο 4, παράγραφος 4, του υπουργικού διατάγματος, επιτρέπει μόνο την καταβολή συμβολικού ποσού για τις δραστηριότητες παροχής καταλύματος το οποίο «δεν θα

94 Βλ. σημείο 59 του δικογράφου της αιτήσεως αναιρέσεως. Παρόμοια συλλογιστική εφαρμόζεται στις δραστηριότητες παροχής καταλύματος: η δυνατότητα απαιτήσεως συμβολικού τιμήματος «το οποίο δεν υπερβαίνει το ήμισυ των μέσων αμοιβών για ανάλογες δραστηριότητες» προσδίδει, κατά την αναιρεσείουσα, οικονομικό χαρακτήρα στην παροχή που προσφέρεται έναντι συμβολικού τιμήματος (βλ. σημείο 64 του δικογράφου της αιτήσεως αναιρέσεως).

95 Απόφαση της 27ης Ιουνίου 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψη 48), η υπογράμμιση δική μου. Βλ., επίσης, υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2007, Schwarz και Gootjes-Schwarz (C-76/05, EU:C:2007:492, σκέψη 40). Επομένως, εν αντιθέσει προς τα όσα υποστηρίζει η αναιρεσείουσα, η παρατιθέμενη, στη σκέψη 141 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, από το Γενικό Δικαστήριο νομολογία είναι απολύτως κρίσιμη.

96 Σχετικά με τη διάκριση μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μέσω των οποίων το κράτος εκπληρώνει την αποστολή του στον κοινωνικό, πολιτιστικό και εκπαιδευτικό τομέα και εκείνων που, «συντηρούμενα κατά βάση από ιδιώτες, ιδίως από τους σπουδαστές ή τους γονείς τους, […] *σκοπούν στην πραγματοποίηση εμπορικού κέρδους*», βλ. απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 1993, Wirth (C-109/92, EU:C:1993:916, σκέψη 17), η υπογράμμιση δική μου.

υπερβαίνει σε καμία περίπτωση το ήμισυ της μέσης προβλεπόμενης τιμής για ανάλογες δραστηριότητες που ασκούνται στην ίδια γεωγραφική ζώνη με ανταγωνιστικές μεθόδους, *λαμβανομένης επίσης υπόψη της απουσίας συσχετίσεως με το πραγματικό κόστος της υπηρεσίας*»[97] (η τελευταία αυτή διευκρίνιση παραλείπεται επίσης από την αναιρεσείουσα).

146. Επομένως, υπό τις περιστάσεις αυτές, εκτιμώ ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο ούτε κατά την εκτίμηση των «αντικειμενικών προϋποθέσεων» που αφορούν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες και τις δραστηριότητες παροχής καταλύματος.

γ) Συμπέρασμα επί του δευτέρου λόγου αναιρέσεως

147. Από τις προεκτεθείσες σκέψεις συνάγεται ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την εξέταση της συμβατότητας του καθεστώτος απαλλαγής από τον IMU με την εσωτερική αγορά. Ορθώς, το Γενικό Δικαστήριο έκρινε ότι η αναιρεσείουσα δεν μπόρεσε να αποδείξει ότι το εν λόγω καθεστώς μπορεί να εφαρμοστεί σε δραστηριότητες με οικονομικό χαρακτήρα και ότι για τον λόγο αυτό η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

VII. Επί της αναπομπής των υποθέσεων στο Γενικό Δικαστήριο

148. Κατόπιν της αναλύσεως του δεύτερου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Scuola Elementare Maria Montessori προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως, εκτιμώ ότι το Γενικό Δικαστήριο δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την εξέταση της συμβατότητας του καθεστώτος απαλλαγής από τον IMU με την εσωτερική αγορά. Εάν το Δικαστήριο συμμεριστεί την ανάλυσή μου, η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου θα είναι τελεσίδικη όσον αφορά το τρίτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως.

149. Αντιθέτως, κατόπιν της αναλύσεως του πρώτου λόγου αναιρέσεως που προέβαλε η Scuola Elementare Maria Montessori προς στήριξη της αιτήσεως αναιρέσεως, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι το Γενικό Δικαστήριο υπέπεσε σε πλάνη κρίνοντας, στη σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η Επιτροπή, διαπιστώνοντας, ήδη κατά το στάδιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας και πριν εκδώσει διαταγή ανακτήσεως των ενισχύσεων, την απόλυτη αδυναμία της Ιταλικής Δημοκρατίας να ανακτήσει τις ενισχύσεις που κρίθηκαν παράνομες με την επίδικη απόφαση, δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο.

150. Εάν το Δικαστήριο συμμεριστεί την ανάλυσή μου, η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου θα πρέπει να αναιρεθεί ως προς το σημείο αυτό. Κατά το άρθρο 61, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Δικαστήριο μπορεί, στην περίπτωση αυτή, να αποφανθεί το ίδιο οριστικά επί της διαφοράς, εφόσον αυτή είναι ώριμη προς εκδίκαση. Φρονώ ότι αυτό συμβαίνει εν προκειμένω.

151. Συγκεκριμένα, από τις σκέψεις που εκτίθενται στα σημεία 118 έως 125 των παρουσών προτάσεων, συνάγεται ότι η Επιτροπή, διαπιστώνοντας, ήδη κατά το στάδιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας και πριν εκδώσει διαταγή ανακτήσεως των ενισχύσεων, την απόλυτη αδυναμία της Ιταλικής Δημοκρατίας να ανακτήσει τις ενισχύσεις που κρίθηκαν παράνομες, υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο στηριζόμενη αποκλειστικά στην αδυναμία να συναχθεί, αναδρομικά, από τις διαθέσιμες βάσεις δεδομένων του κτηματολογίου και τις φορολογικές βάσεις δεδομένων, το είδος των αναγκαίων δεδομένων για την κίνηση διαδικασίας ανακτήσεως της προβαλλόμενης ενισχύσεως. Επομένως, το πρώτο τμήμα της επίδικης αποφάσεως πρέπει να ακυρωθεί κατά το μέτρο που η Επιτροπή αποφάσισε ότι ήταν αδύνατο για τις ιταλικές αρχές να ανακτήσουν τις ενισχύσεις που κρίθηκαν παράνομες και μη συμβατές με την εσωτερική αγορά.

97 Η υπογράμμιση δική μου.

VIII. Επί των δικαστικών εξόδων

152. Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, το οποίο έχει εφαρμογή στην αναιρετική δίκη δυνάμει του άρθρου 184, παράγραφος 1, του ίδιου Κανονισμού, σε περίπτωση μερικής ήττας των διαδίκων, κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά έξοδά του. Πάντως, αν τούτο δικαιολογείται από τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως, το Δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει ότι ένας διάδικος, πέραν των δικαστικών εξόδων του, φέρει και μέρος των εξόδων του αντιδίκου.

153. Εάν το Δικαστήριο συμμεριστεί την ανάλυσή μου επί των αιτήσεων αναιρέσεως, εκτιμώ ότι η παρέκκλιση αυτή πρέπει να εφαρμοστεί εν προκειμένω. Συγκεκριμένα, ενώ οι αιτήσεις αναιρέσεως της Επιτροπής είναι αβάσιμες, η Scuola Elementare Maria Montessori ηττάται μόνο ως προς έναν από τους λόγους που προέβαλε προς στήριξη της δικής της αιτήσεως αναιρέσεως. Επιπλέον, επιβάλλεται επίσης η διαπίστωση ότι η προσβαλλόμενη ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου απόφαση ακυρώνεται, τελικώς, εν μέρει.

154. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεδομένου ότι το πρώτο από τα τρία τμήματα της επίδικης αποφάσεως ακυρώνεται, εκτιμώ ότι η Επιτροπή πρέπει να φέρει, πέραν των δικαστικών εξόδων της στις διαδικασίες ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και του Δικαστηρίου, το ένα τρίτο των εξόδων της Scuola Elementare Maria Montessori στις δύο αυτές διαδικασίες.

155. Βάσει του άρθρου 184, παράγραφος 4, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, η Ιταλική Δημοκρατία φέρει τα δικαστικά της έξοδα.

IX. Πρόταση

156. Συνεπώς, με βάση τις προεκτεθείσες σκέψεις, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

1) Αναιρεί την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484), κατά το μέτρο που με αυτήν κρίθηκε ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, διαπιστώνοντας, ήδη κατά το στάδιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας και πριν εκδώσει διαταγή ανακτήσεως των ενισχύσεων, την απόλυτη αδυναμία της Ιταλικής Δημοκρατίας να ανακτήσει τις ενισχύσεις που κρίθηκαν παράνομες με την απόφαση 2013/284/ΕΕ της Επιτροπής, της 19ης Δεκεμβρίου 2012, σχετικά με την κρατική ενίσχυση S.A. 20829 [C 26/2010, πρώην NN 43/2010 (πρώην CP 71/2006)] Καθεστώς απαλλαγής από τον δημοτικό φόρο ακίνητης περιουσίας για ακίνητα που χρησιμοποιούνται από μη εμπορικές οντότητες για ειδικούς σκοπούς που χορήγησε η Ιταλία, στηριζόμενη αποκλειστικά στην αδυναμία να συναχθεί, αναδρομικά, από τις διαθέσιμες βάσεις δεδομένων του κτηματολογίου και τις φορολογικές βάσεις δεδομένων, το είδος των αναγκαίων δεδομένων για την κίνηση διαδικασίας ανακτήσεως της προβαλλόμενης ενισχύσεως.

2) Ακυρώνει το πρώτο τμήμα της αποφάσεως 2013/284 κατά το μέτρο που η Επιτροπή αποφάσισε ότι ήταν αδύνατο για τις ιταλικές αρχές να ανακτήσουν τις ενισχύσεις που κρίθηκαν παράνομες και μη συμβατές με την εσωτερική αγορά.

3) Απορρίπτει τις αιτήσεις αναιρέσεως που άσκησε η Επιτροπή κατά των αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου της 15ης Σεπτεμβρίου 2016, Scuola Elementare Maria Montessori κατά Επιτροπής (T-220/13, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2016:484), και Ferracci κατά Επιτροπής (T-219/13, EU:T:2016:485).

4) Η Επιτροπή φέρει τα δικαστικά της έξοδα για την πρωτόδικη δίκη και τη δίκη ενώπιον του Δικαστηρίου, καθώς και το ένα τρίτο των δικαστικών εξόδων της Scuola Elementare Maria Montessori Srl για τις δίκες αυτές.